

**ÜLIKOOLIRAAMATUKOGU –
VÄÄRTUSED, VÕIMALUSED, VÄLJAKUTSED**

TALLINNA ÜLIKOOLI AKADEEMLISE RAAMATUKOGU
60. AASTAPÄEVA TEADUSKONVERENTS
4. APRILLIL 2006

Artiklite kogumik

Koostanud Silvi Metsar ja Tiina Loogväli

 TLÜ KIRJASTUS
Tallinn 2007

**ÜLIKOOLIRAAMATUKOGU –
VÄÄRTUSED, VÕIMALUSED, VÄLJAKUTSED.
TALLINNA ÜLIKOOLI AKADEEMILISE RAAMATUKOGU
60. AASTAPÄEVA TEADUSKONVERENTS 4. APRILLIL 2006.**

Artiklite kogumik.

Koostanud ja toimetanud Silvi Metsar ja Tiina Loogväli.

Keeletoimetaja Katrin Hänni
Kujundanud ja küljendanud Tiina Loogväli

Autoriõigus: koostajad ja artiklite autorid, 2007
Autoriõigus: Tallinna Ülikooli Akadeemiline Raamatukogu, 2007

ISBN 978-9985-58-500-9 (*online*, PDF)

Tallinna Ülikooli kirjastus
Narva mnt 25
10120 Tallinn
www.kirjastus.tlu.ee

SISUKORD

Saateks	4
Andres Kollist. Raamatukogu ja ruum: muutuvad vajadused, muutuvad raamatukogud	5
Dimitri Kaljo. Akadeemiline Raamatukogu – ülikooliraamatukogu ja Eesti teaduse infrastruktuuri osa.....	10
Mirja Iivonen. Yliopistokirjasto yliopiston strategisena kumppanina Ülikooliraamatukogu kui ülikooli strateegiline partner	15
Vuokko Palonen. Tietoaineistot – kirjastojen yhteinen ressurssi Inforessursid – raamatukogude ühisvara	19
Sirje Virkus. Infokirjaoskus ja infokäitumine infouuringute kontekstis.....	24
Maiu Sikk. Raamatukogudevahelise laenutuse arengud ja tendentsid kodu- ja välismaal	35
Kaja Tiisel. Oleviste raamatukogust Akadeemiliseks Raamatukoguks	40
Milvi Skribe. Eesti ja Läti raamatukogude ajaloolised kontaktid.....	46

SAATEKS

Tallinna Ülikooli Akadeemiline Raamatukogu tähistas 2005. aasta aprillikuus oma tegevuse 60. aastapäeva. Käesolev kogumik sisaldab sel puhul korraldatud teaduskonverentsi ettekandeid, mis peegeldavad Akadeemilise Raamatukogu ajalugu ja tänast päeva, raamatukogu ja ülikooli koostöövõimalusi ning infoteaduse valdkonnas läbiviidud uuringuid.

Ettekanded käsitlevad: muutuvat raamatukogu muutuv maailmas (Andres Kollist); Akadeemilise Raamatukogu kui ülikooliraamatukogu rolli Eesti teaduse infrastruktuuris (Dimitri Kaljo); ülikooliraamatukogu kui ülikooli strateegilist partnerit (Mirja Iivonen); inforessursse kui raamatukogude ühisvara (Vuokko Palonen), infokirjaoskuse ja infokäitumise uuringuid (Sirje Virkus); raamatukogudevahelise laenutuse arenguid Eestis ja välismaal (Maiu Sikk); Akadeemilise Raamatukogu ajalugu Oleviste raamatukogu loomisest alates (Kaja Tiisel) ning Eesti ja Läti raamatukogude ajaloolisi kontakte (Milvi Skribe).

Kogumikku on koondatud konverentsi ettekannete täistekstid. Soome kolleegide ettekanded on esitatud soome keeles. Lisatud on nende eestikeelsed lühikokkuvõtted.

Koostajad

RAAMATUKOGU JA RUUM: MUUTUVAD VAJADUSED, MUUTUVAD RAAMATUKOGUD

Andres Kollist
TLÜ AR direktor

Tallinna Ülikooli Akadeemiline Raamatukogu (TLÜ AR) sai 5. aprillil 2006 60 aastaseks. Läbi mitmete liitmiste, ümberkorralduste ja ajaloo keerdkäikude, läbi TLÜ AR-is sisalduvate raamatute, ulatub meie ajalugu Oleviste koguduse raamatukogu teadaoleva kirjalliku esmamainimise aegadeni aastal 1552. Tolleaegsed, tänaseks siis 454 aasta tagused sündmused olid otseselt seotud reformatsiooniga ja Martin Lutheri tegevusega. Just Martin Luther oli see, kes oma 1526. aastal bürgermeistritele väljasaadetud kirjas õhutas linnasid avama koole ja asutama raamatukogusid. Tähelepanuväärne on, et Oleviste koguduse raamatukogu ei olnud mitte ainult koguduse liikmetele või muidu usklikele mõeldud raamatukogu. Tegemist oli esimese teadaoleva avaliku raamatukoguga Tallinna linnas ja seda rahastasid ühiselt Oleviste kogudus, konsistoorium ja Tallinna raad. Juba valgustusaja eelne, keskaegne Tallinn tähtsustas sedaviisi avalikus linnaruumis vaimuvalguse levitamist. Tänapäevaseid termineid kasutades saavutati sünergia erinevate instantside koostöös – et edendada infoühiskonda ja luua võimalusi täiendkoolituseks ja elukestvaks õppeks pakuti linnakodanikele raamatukogunduslikku teenust.

Tänapäeval, kui suur hulk informatsiooni on kättesaadav digitaalselt, tekib küsimus raamatukogude rollist, raamatukogude osast uuenevas linnaruumis. Seda nii sisulises, kui ka ruumilis-arhitektuurses plaanis.

Sissejuhatuseks mõned üldisemad arvud Eesti raamatukogude kohta.

Eestis on ca 1200 raamatukogu ja nende ülalpidamiseks kulub üle 600 miljoni krooni aastas. Sealhulgas panustavad kohalikud omavalitsused raamatukogudesse ca 250 milj krooni, kõik avalik-õiguslikud ülikoolid kokku ca 80 milj krooni. Riik toetab raamatukogusid umbes 180 miljoni krooniga, sealhulgas 80 miljonit krooni Rahvusraamatukogu ülalpidamiseks ja 60 miljonit teadusraamatukogude toetamiseks. Võrrelduna riigieelarve üldise mahuga on 600 miljonit ca 1%.

Vaadates komplekteerimiskulusid 10 aasta jooksul – 1994-2004, näeme, et ainuüksi ülikoolide (teadus)raamatukogud on teavikute ostmiseks kulutanud kokku üle 230 miljoni krooni, sealhulgas Tartu Ülikooli Raamatukogu 88 , praegune TLÜ AR 87 ja Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu 52 miljonit krooni. See on tähelepanuvääriv, kroonide eest ostetud rahvuslik rikkus, mille säilitamine, süstematiseerimine, võimalikult laiale lugejaskonnale kättesaadavaks tegemine on teadusraamatukogude ülesanne.

Eesti õigusruumis kasutatakse teadusraamatukogude iseloomustamisel ja tegevuse kirjeldamisel sõnu ning väljendeid nagu: avalik teenus; tarbijate nõudlus; riigi ja ühiskonna arenguks vajaliku informatsiooni kättesaadavus; elanikkonna haridustaseme ja üldise harituse tõus; teadus–informatsiooni üleriigiline

kättesaadavus; teadus- ja arendustegevuse areng, komplekteerimise järjepidevus; ühtne komplekteerimiskava. Teadusraamatukogu ei ole vaid oma ülikoolile orienteeritud asutus. Ta täidab ühiskonnas hoopis laiemaid funktsioone, tema sihtgrupp on kõik teadus- ja arendustegevusega tegelejad, ka lihtsalt asjahuvilised.

Muidugi on informatsiooni tarbimise viisid seoses elektroonilise info üha laieneva levikuga muutunud. Ometi on raamatukogud jätkuvalt massiivset tähelepanu pälvinud ühiskonna tegevusala.

Inimesed loovad elukeskkonna, elukeskkond kujundab meid. Seda on oluline mõista ka raamatukogude ja arhitektuuri kontekstis.

Teise Maailmasõja purustused olid Tartus rängad. Vähemalt pool vanalinnast oli purustatud, linn oli varemetes ja taastamine edenes mitte kuigi kiiresti ja mitte kuigi andekalt. “Vanemuine” oli varemeis ja selle esine plats oli suur tühi ja lage ala, kuhu puudki istutati ajapikku. Sinna kerkisid küll stendid, tööeesrindlaste autahvlid, tribüün jõe kaldale.

Ometi oli just Emajõe-Ateena andnud (ja annab praegu) oma põhjapaneva panuse Eesti vaimuelu, Eesti kultuuri kujunemisse. Siin olid “Pallas”, “Noor-Eesti”, “Siuru” ja teised. Siin olid Gustav Suits ja Fridebert Tuglas, olid Johannes Aavik, Nikolai Triik, August Vabbe, Kristjan Raud, Konrad Mägi, Marie Under ja Artur Adson, August Gailit, August Alle, Johannes Barbarus, Oskar Luts ... vaat, et kõik. Kõik nad olid rohkem või vähem Tartu või selle õhustikuga seotud. Tartus oli “Vanemuine”, oli ülikool ja ilma erilise liialduseta, kogu Eesti iseseisvuse eelne – Jurjevi imperaatorlikus ülikoolis maailmatasemel tehtud ja ka ennesõjaaegse vabariigi aegne teadus.

Sõjajärgne ja mu lapsepõlve aegne Tartu oli vaimuergas, oludele vaatamata Eesti hoiakuid väärtustav, eestlusele truu, armas, teotahteline ja vaimukas.

Samas oma lageda, purukspommitatud keskosa, sõjajärgse kitsikuse, liiva tuiskavate tänavate, luitunud värvivaesuse ja varemetega oli selles miskit, mis ei olnud kooskõlas Tartu vaimusega. See – ehk isegi sõnastamata, kuid tunnetatud seesmine vastuolu – leidis minu jaoks lahenduse kui juhtusin uurima fotode seeriat ennesõjaaegsest Tartust.

Emajõe-Ateena väaris nendel piltidel oma nime ja ma mõistsin teravdatult, kui lausa jahmatavalt tähtis on linnaruum, nagu ka siseruum, see mis ruumis on ja mis seal tehakse, kui tähtis on keskkond, kus ollakse, mõeldakse, tegutsetakse, luuakse. Kuidas see keskkond, mille me ise oleme endile loonud, loob omakorda meid. Loob meie vaimumaailma ja kultuuri.

Kultuur on tähtis, eriti pisikese rahvusriigi tingimuses. Rahvuslus toetub mitmele sambale, on mõjutatud mitmetest teguritest. Nimetame siin selle rahva keelt, tema haritust, intellektuaalsust, mõttelaadi, kirjandust, kunsti, muusikat, teatrit, sporti, teadust, arhitektuuri. Toodud loetelu hästi üldine ühishnimetaja on kultuur. Ühine kultuur on baas rahvuse määramisel. Selle kultuuri erisused omakorda määravad aga paljuski rahvuse edukuse. Sellest sõltub otseselt ka ühe või teise riigi edukus riikide konkurentsis.

Harvardi Ülikoolis välja antud artiklite kogumiku “Kultuur on tähtis. Kuidas väärtushinnangud kujundavad inimarengut” eessõnas ütleb S. Huntington muuhulgas järgmist: “1990. aastate alguses sattusid mulle kätte Ghana ja Lõuna-Korea 1960.

aastate alguse majandusnäitajad. Olin üllatunud, nähes kui sarnane oli sel ajal nende kahe riigi majandus. Enam-vähem võrreldav oli ühe elaniku kohta arvatud sisemajanduse kogutoodangu (SKT) tase Samuti osutati neile riikidele võrreldavas ulatuses majandusabi. Kolmkümmend aastat hiljem oli Lõuna-Korea majandus maailmas neljateistkümnendal kohal. ... Veelgi enam, riik oli oma demokraatlike institutsioonide kindlustamise teel. Ühtki sarnast muutust polnud toimunud Ghanas, kus SKT ühe inimese kohta oli nüüd vaid üks viieteistkümnendik Lõuna-Korea vastavast näitajast. Kuidas selliseid erakordseid arenguerinevusi seletada? Paljudest teguritest tundub enim märkimisväärne kultuuri roll. Lõunakorealased hindavad säästlikkust, investeerimist, ränka tööd, haridust, organiseeritust, distsipliini. Ghanalastel olid teised väärtushinnangud. Seega tulemuse määras kultuur. 1990. aastate alguses jõudsid samale järeldusele ka teised teadlased.”

Tsitaat ka eelpoolviidatud kogumiku teiselt koostajalt L. Harrisonilt: “(Ameerika Ühendriikide) Föderaalreservi esimees Alan Greenspan esindas ... kuni Nõukogude Liidu järgse Venemaa kogemuste tundmaõppimiseni traditsioonilist majandusinimese seisukohta. Ta lähtus varem eeldusest, et inimene on loomult kapitalist ning kommunismi kokkuvarisemine “kehtestab automaatselt vabaturumajandusliku ettevõtlusruumi”. Ta arvas, et kapitalism tähendabki “inimloomust”. Vene majanduskrahi järel jõudis Greenspan seisukohale, et tegemist ei ole “mitte loomusega, vaid kultuuriga”.”

Tooduga tahan öelda, et meie ikka veel varakapitalistlikus ühiskonnas on oluline püüelda olukorra poole, kus üha kasvav heaolu muutuks kogu rahva omanduseks. Tuleb mõista, et suurt, tervet riiki hõlmavat ja enamikke selle riigi inimesi isiklikult puudutavat rikkust ei maksa loota ilma kultuurita. Kultuur koos üldise heaoluga tagab aga ka rahvuse püsimise.

Hollandis, käesoleva aasta 20.–26. märtsini toimunud seminari “Muutuvad vajadused, muutuvad raamatukogud” kontekstis tooksin ära mõned kandvamad ideed iseloomustamiseks teadusraamatukogude arengut Euroopas ja Ameerika Ühendriikides.

Teadusraamatukogusid peetakse ülikoolide ja kogu ühiskonna poolt tähtsateks, ka e-ajastul. Nende hooned on tihtipeale arhitektuurselt tähelepanuväärivad. Näiteks 1938. aastal ehitatud Genti Ülikooli nn. raamatutorn, või värskest valminud Wiel Arets`i poolt projekteeritud Groningeni Ülikooli raamatukogu – elav raamatukogu ehk ülikooli elutuba. Või mõne kuu pärast käiku minev Paul Wintermansi projekteeritud Wageningen`i Ülikooli ja Uurimiskeskuse raamatukogu – arhitekti idee kohaselt seismise kaitstud ja valgustatud alaga loss. Kindlus, kuhu kõik erinevatest suundadest kokku sõidavad.

Uute teadusraamatukogude loojate taotlusi aitavad illustreerida mõned nopped ideedest ja programmilistest seisukohtadest.

Lusanni Föderaalse Polütehnilise õppeasutuse raamatukogu ja õppimiskeskuse arhitektuurne programm sisaldab märksõnadena järgmisi komponente:

1. **Raamatukogu** – teadusinformatsiooni teenus, töökohad, lugemissaal, keeltekeskus.
2. **Ruumid** – õppimine, õpetamine, harjutamine.
3. **Elu** – hall, registraator, informatsioon, kasutajatugi(*help desk*), restoran, kohvik.

4. **Kultuur** – näitused, multifunktsionaalne hall, raamatupood

5. **Tehnilised ruumid** – sh parkla

Brüsseli ülikooliraamatukogu uuenduse kavandamisel seati eesmärgiks ehitada üks raamatukogu filosoofia, kirjanduse, sotsiaalteaduste, poliitika ning majanduse, psühholoogia, haridusteaduste ja nende koolide ja instituutide tarbeks. Eesmärgiks seati luua tudengitele töökohad, parandada nii trükitud kui elektroonilise informatsiooni kättesaadavust, parandada lõpptarbija teenindamist.

Ameerika Ühendriigid ja Leedu on kasutamas raamatukogude rekonstrueerimiseks ja uuendamiseks kümne aasta pikkusi tegevuskavasid.

Leedulased on sõnastanud oma eesmärgi nii: Arendada multifunktsionaalse, paindliku raamatukogu mudelit, kus 1/3 ruumist on loovutatud täiendavaks sotsiaalseks ja kultuuriliseks tegevuseks.

Ameerika raamatukogude ehitamise ja uuendamise trendid:

1. Õppimise ja uurimise ruum on eelistatud kolleksioonide ja personali ees.
2. Konsolideerumine, integreerumine, et saavutada paremat tööviljakust, abistada interdistsiplinaarset tegevust.
3. Tähtsustub ruum, kus saab koos töötada, rühmatööruumid.
4. Ehituse paindlikkus.

Oma teadusraamatukogusid uuendavad paljud, nende hulgas Yale'i, Ohio, California, Harvardi, Princetoni ülikoolid. Princetoni ülikooli raamatukogu eesmärgiks on kinnistumine õpetamise ja õppimise protsessis, osakondade raamatukogude konsolideerimine üheks interdistsiplinaarseks raamatukoguks.

Raamatukogu peaksid iseloomustama märksõnad nagu – inspiratsioon, koostöö, sotsiaalne võrgustik, näitused ja sündmused, hoidla, varaait, info-eksperdid, vaimne avatus, klassiruumid, õppimise sümbol, haritud suhtlus, õpetlaslik kommunikatsioon.

Võib tuua ka näiteid vanalinna keskkonnas diskreetselt ümberehitatud raamatukogude kohta. Maastrichti ülikooli raamatukogu ümberehitusel seati ülesandeks “Muuta aegunud, pime, ebasõbralik segu ajaloolisest ja betoonehitisest kaasaegseks raamatukoguks koos õppimiskeskusega ... ilma, et lõhutakse Maastrichti Jeker'i kvartali ajaloolist ilmet.” Heaks näiteks sobitumisest vanalinna keskkonda on ka Zürichi ülikooli õigusteaduskonna raamatukogu.

Ando Keskküla artikkel “Unistusühiskond”, (“Päevaleht”, 1. aprill 2006.) keskendub disainile. Me võtame siin endale vabaduse laiendada seda käsitlust ka arhitektuurile ja keskkonnale üldisemalt.

Individuaalsete väärtussüsteemide arvestamine toimub kolmes lõikes: disain või arhitektuur või keskkond, funktsioon ja teenus. Lisaväärtuse loob disain, keskkond – intuiitiivne oskus leida asjadele kuju, mis ühendaks otstarbe ja unistused. Võiks öelda, et tehnoloogia, et teadmised kohtuvad tarbijaga, õppijaga disaineri või arhitekti tõlkes, tehnoloogia ja teadmised kohtuvad kultuuriga disaineri või arhitekti loodud kasutajaliidese kaudu. Kultuuril on oluline roll nn tehnosiirdes – teadmiste levitamisel. Brittide arusaama kohaselt – kallim, kui hea disain (hea arhitektuur, keskkond) on ainult halb disain (arhitektuur, keskkond) Meie suhtumist teadusesse, tehnoloogiasse ja kunstidesse toetab kultuuri tavakäsitlus, mille kohaselt kultuur on

eelkõige “kunstid”. Teisel juhul käsitletakse kultuuri kui “igapäevast, tavalist”, mis haarab kogu elamisviisi. Selle mudeli kohaselt vaadatakse kultuuri suhetes teiste sotsiaalsete praktikatega, sh teaduslike, tehnoloogiliste, majanduslike ja poliitilistega.

Oma asjadele lähemale tulles peaksime küsima – kas saab 1960-nendate raamatukogu transformeerida 21. sajandisse?

Meie raamatukogu maja on Uno Tölpuse poolt 1958. – 1959. aastal projekteeritud ja valminud 1964. aastal. See on tänase Tallinna kesklinna parim Hruštšovi sula-aegse arhitektuuri näide. Põhimõtteliselt erinev stalinistlikust arhitektuurist, mida teame ilmestamas tänapäeva Moskvat, ka Varssavit. Tallinn on selle stiili domineerimispiüdega pealetükkivusest tegelikult peaaegu puutumata. Stiilseim näide vast Tartu maantee ja Liivalaia tänava nurgal, Stockmanni kaubamaja vastas asuv nn “komsomolikirik”.

Oleme teinud ettepaneku käsitleda Rävalla puistee – Teatri väljaku ala Tallinna kultuuriteljena. Sellel alal asuvad Eesti Muusikaakadeemia, Välisministeerium, Sakala keskus, Muusika- ja Teatriakadeemia, Estonia teater, Draamateater, teater No 99, Reaalkool, Inglise kolledž, Tallinna Linnaraamatukogu, ... TLÜ Akadeemiline Raamatukogu. Kaks aastat tagasi alustasime koos arhitektuuribürooga Alver&Trummal Arhitektid tööd, et ehitada TLÜ Akadeemilisele Raamatukogule juurdeehitus ja kujundada uus keskus – “Akadeemikum”. “Akadeemikum” sisaldaks esialgse ruumiprogrammina peale olemasoleva raamatukogu veel raamatukogu laiendust, kus oleksid uued lugemissaalid, rühmatööruumid, aga ka vanaraamatu keskus, konverentsiruumid, näituseruumid, ateljeed, tööruumid, ahhaa-keskus, planetaarium, suurt valikut ka välismaist (teadus)kirjandust pakkuv raamatukauplus, kohvik(ud), kontorid. Projekti põhiline idee on, et raamatukogu peaks tulevikus olema osa avaramast, laiemaid vaimseid väärtusi pakkuvast keskusest. “Akadeemikumist” peab saama paik, kuhu on huvitav tulla, kus on sisukas olla. Mis töötab kohtumispaigana, õppimiskeskusena ja nii paberil kui elektroonilist vaimuvara vahendava asutusena.

Kokkuvõtteks:

1. Raamatukogud on tähtsad, neid rahastatakse suurte summade eest.
2. Ülikoolide raamatukogud on kõigile.
3. Keskkond on meie loodud ja keskkond loob omakorda meid.
4. Keskkond on kultuuri osa.
5. Raamatukogud on keskkond.
6. Elektroonilise informatsiooni ajastul kasvab raamatukogu tähtsus keskkonnana.
7. Euroopa ja Ameerika ülikoolid ehitavad multifunktsionaalseid ja kontsentreeritud raamatukogusid.
8. Me oleme planeerimas “Akadeemikumi”, mis on ka multifunktsionaalne vaimseid väärtusi pakkuv keskkond, mille üheks osaks on raamatukogu ja milline asub Tallinna kesklinnas – kõigile nähtavas ja kättesaadavas kohas Tallinna kultuuriteljel.
9. TLÜ AR on 60-aastane aju, mis mäletab ka aega üle 450 aasta tagasi. Peale kõige eelpoolöeldu on raamatukogu ka koht, kus armastada.

AKADEEMILINE RAAMATUKOGU – ÜLIKOO LIRAAMATUKOGU JA EESTI TEADUSE INFRASTRUKTUURI OSA

Dimitri Kaljo
TTÜ geoloogia instituudi osakonnajuhataja

Sissejuhatus

Konverents “60 aastat Akadeemilist Raamatukogu” oli pühendatud teadusraamatukoguna alustanud ja nüüd ka ülikooliraamatukoguna toimiva üldtuntud väärika kultuuri- ja teadusasutuse aastapäevale. Rõhutan siinjuures eriti esimest, sest kultuuri toetava funktsiooni olemasolu AR tegevuses oli see asjaolu, mis tõstis selle raamatukogu teiste teadusraamatukogude hulgas esile omaladse nähtusena ja motiveeris tema populaarsust laias lugejaskonnas. See aspekt on kehtiv ka tänastes arengutes.

Möödunud tööaastad olid äärmiselt komplitseeritud ja dünaamilised nii riigi ja ideoloogia, teaduse ja hariduse, aga ka kõige muu vallas. Seepärast püüan iseloomustada AR rolle muude arengute taustal, kuigi ainult vihjamisi, mitte süstemaatiliselt ega uurimuslikult, vaid mõttekildudena, nagu on jõukohane raamatukoguga selle nõukogu liikme tasemel seotud isikule.

Käesolev kirjutis on pisut täiendatud variant ettekandest ülalnimetatud konverentsil ja ma tänan A. Kollistit kutse eest esineda. Kasutan siin lühendit AR kui jutt on Tallinna Ülikooli Akadeemilisest Raamatukogust või sellest raamatukogust üldisemalt. Eelnenud arenguetappe käsitledes kasutan sel ajal käibel olnud akronüüme. Ma ei viita ametlikele asutamise jm dokumentidele ning ajalooallikaile, sest need on lihtsalt saadavad mujalt. Kirjutise eesmärgiks on arenguloo mõne tendentsi ilmestamine, mitte üldhaarava ajaloo kirjutamine.

AR muutumiste kronoloogiast mõne kommentaariga

Selle peatüki koostamisel lähtusin andmetest, mis on põhjalikumalt käsitletud AR eelmise juubeli materjalides (Klaassen, 1996; Klaus, 1996; Oviir, 1996), EAR aastaraamatutes (1996-2002) ja hilisemates aastaaruannetes, mis kajastatud TA aastaraamatutes või hoopis avaldamata.

Stalinismi ja sula aeg.

1946 asutati **Teaduste Akadeemia Keskraamatukogu** (TAKR), kus

1947 algas tegelik töö, osteti 1800 raamatut, raamatukogul oli 80 lugejat;

1949 loodi RVL (raamatukogudevahelise laenutuse) sidemed välismaaga;

1950 kogude komplekteerimisel hakati kasutama välisvahetust;

1954 TAKR töö elavnes, muuhulgas reaalne tegevus bibliograafiate koostamisel;

1955 hakati teenindama üliõpilasi-diplomande;

1957 algasid valuutaostud ja välisajakirjade ümbertrükkide soetamine;

1962 komplekteerimine laiendati Teaduste Akadeemia asutuste huvide ringilt kogu

Eesti majanduse, teaduse ja kultuuri vajadustele.

Kokkuvõtteks tuleb esimese perioodi, eriti esimese 15 aasta kohta konstateerida, et TAKR oli sel ajal tüüpiline teadusasutuse raamatukogu oma aja piiratud rahaliste võimaluste ja samavõrd piiravates ideoloogilise surve ja järelvalve tingimuses. Areng oli aeglane, kuid nõ õiges suunas (eriti kõnekad on kolm viimasena märgitud muudatust), mis aitas TA instituutide teadlastel paremini saada nende tööks vajalikku informatsiooni. Teiselt poolt, toimunud muudatused tõstsid oluliselt TAKRi taset. Pole kahtlust, et nende uuenduste taga oli raamatukogu töötajate initsiatiiv ja sula aja soodsamad olud.

Stagnatsioon ja NL viimased aastad

1965 uus nimi: Teaduste **Akadeemia Teaduslik raamatukogu** (TATR), jätkus eelmisel

aastal alanud kolimine uude majja ning see kestis ka veel 1966 ja 1967. Selleks ajaks oli kogude suurus 1567248 teavikut (Oviir, 1996).

1974 alustati pagulaskirjanduse kogumist;

1975 loodi TA raamatukoguvõrk;

1978 moodustati rahvusbibliograafia töögrupp;

1982 TATRi lugejaiks said üliõpilased ja kultuuritöötajad;

1988 koos Küberneetika Instituudiga algas automatiseerimine ning lõppes teavikute

laenutuse ja hoiu erirežiim.

Hoolimata üha suurenevast majanduslikust kitsikusest suutis TATR siiski jätkata raamatukogu arendamist eelmisel perioodil alguse saanud suundades. Lugejaskonna avardamist soodustas muidugi uus spetsiaalselt raamatukogu tarbeks ehitatud hoone. Ülimalt kõnekad ja ajavaimuga kooskõlalised on 1988 aastaga dateeritud muudatused TATRis, mis tänaseks on viinud edumeelse kaasaegse töökorraldusega AR kujunemiseni.

Eesti Vabariigi taastamise ja teaduskorralduse reformide aeg

1989 uus nimi: **Teaduste Akadeemia Raamatukogu** (TAR)

1991 rajati keskarvuti terminalivõrk

1993 esimene koondamine (19 töötajat)

1994 rahastamine otse Kultuuri- ja Haridusministeeriumist

1995 lahkumine Teaduste Akadeemia süsteemist

1996 TAR viidi Kultuuriministeeriumi haldusalasse

1997 uus nimi: **Eesti Akadeemiline Raamatukogu** (EAR)

1998 rakendati raamatukogu infosüsteem INNOPAC ja tänaseks on jõutud heale “elektronifitseerimise” tasemele;

2000 “sõda”arengusuundade ümber, kolm varianti: kogude jagamine mitme raamatukogu vahel, Tallinna teadusruumi keskne või ühe ülikooli raamatukogu. Esimene neist leidis lugejaskonnas väga ulatusliku ja aktiivse vastuseisu, mistõttu nii mõneski asutuses toetatud kava jäi kõrvale; teine osutus konkreetsetes oludes utoopiliseks ja kolmas kõige realistlikumaks.

2002 viidi EAR Haridusministeeriumi haldusalasse, saadi teadus- ja arhiivraamatukogu tiitel, kuid ka järjest kahanev eelarve;

2003 ühinemine Tallinna Pedagoogikaülikooliga ning nüüdseks nimeks on **Tallinna Ülikooli Akadeemiline Raamatukogu (TLÜ AR)**.

Iseseisvusaastaid iseloomustavate korduvate nime- ja alluvuse muutuste kõrval oli selle perioodi peamiseks märksõnadeks labiilsus ja võitlus olemasolu eest ning sisu poolelt elektrooniliste töömeetodite juurutamine. Uus kuub tõi uued probleemid (enamasti mitte põhimõttelised), mis ootavad lahendamist koos vanadega. Seda muidugi, kuid ilmselgelt on alanud uus stabiilse arengu periood.

Äsjane ekskurs ajalukku näitas AR funktsioonide arengus kahesuguseid tendentse:

1. Need, mis tulenesid AR enda muutumistest alates Eesti TA Keskraamatukogust 1946. aastast kuni tänase Tallinna Ülikooli AR-ni ja olid tingitud ühiskondlik-poliitilise olustiku kardinaalsest teisenemisest.
2. Need, mis seonduvad oluliste muudatustega teaduses üldse, sh ka Eestis tehtava teaduse iseloomus ja organisatsioonis, aga samuti infotehnoloogia sissetungiga nii teadusse, kui ka raamatukogundusse.

Kui esimese tendentsi osas loodame teatud stabiilsuse saavutatusele, siis teise osas on perspektiiv jätkuvalt ülimalt dünaamiline ning nõuab AR-lt oma arengu kavandamisel oskuslikku vajaduste ja võimaluste arvestamist, prioriteetide seadmist ja koostöö arendamist teiste raamatukogudega.

AR teaduse infrastruktuuri osana

Eespool märkisime, et AR alustas tüüpilise ühe asutuse teadusraamatukoguna. Selle teesi paremaks avamiseks peatume põgusalt mõnel komplekteerimisega seotud asjaolul

Tabel 1

Perioodika osakaal kolmes raamatukogus 1976-1978						
	RR	%	TATR	%	TÜTR	%
Kokku teavikuid	2 989000		3 766000		2 942000	
sh perioodikat	568000	19	2 213000	59	1 079000	37
Tellitud NSVL-st	626	34	590	33	592	33
aastas välismaalt	581	21	1263	47	867	32

Tabelis 1 on kasutatud M. Väljaotsa (1979) artikli tabelites 3 ja 4 esitatud andmeid. RR – praeguse Eesti Rahvusraamatukogu eelkäija; TÜTR – Tartu Ülikooli Teaduslik Raamatukogu.

Tabelist 1 nähtub (perioodika osakaal kogudes ligi 60%), et ajakirjade tellimine oli juba 70-datel aastatel TATRi komplekteerimispoliitikas prioriteetne suund ja sisuliselt tähendas teadustöö tugevat toetamist kõige enam uudsust sisaldava kirjanduse hankimisega. Sel ajal oli ligi pool kõigist Eestisse tellitud välisajakirjadest TATRis, mis muidugi põhjustas raamatukogu populaarsust ka väljaspool TA süsteemi töötavate lugejate hulgas. Ühtlasi on see fakt kinnituseks ja järelduseks üldteada asjaoluolule, et NSVL teaduspoliitika tõttu oli TA süsteem paremini varustatud valuutaga.

Tabel 2

EAR teavikute soetuskulude struktuur, milj. EEK

	1996	%	2002	%
Kokku	9.5		5.5	
Välisperioodika	5.3	56	3.1	56
s.h venek. per.	0.2	3.4	0.4	7
Välisraamatud	2.2	24	1.1	20
Muud, sh eestik.	2.0	21	1.3	24

Tabel 2 on koostatud EAR aastaraamatutes 1996 ja 2002 esitatud andmete põhjal. Need andmed kinnitavad perioodika jätkuvat prioriteetsust komplekteerimisel, kuid selle nukra tõdemusega, et 2002. aastal oli selleks otstarbeks oluliselt vähem raha (58% 1996. aasta eraldisest) kui varasematel aastatel. Arvestades ka kallinemist loeksin olukorra muret tekitavaks ning ratsionaalseid lahendusi otsima sundivaks.

Roll teaduse infrastruktuuri osana on AR ajaloos olnud prevaleeriv funktsioon ning selle erinevad tahud, teadlastele pakutavad teenused jne on aastate lõikes mõnevõrra muutunud. Hoolimata mõnede kiuslike “koriüfeede” ennustustest on vajadus AR – kui teadusraamatukogu rolli järgi teadustöö ühe peamise toena – säilinud ja isegi suurendanud. Seda on toetanud ka aktiivsus integreerumisel elektroonilise kirjanduse kättesaadavaks tegemisse.

Paraku tuleb samas tunnistada, et teadlaste osakaal lugejate hulgas on kahanemas: kui 50-dail oli neid kuni 60% ja 1990 oli ligi 4000 teadurit-lugejat, siis 1998 vaid 2000 ehk 17% ja 2002 oli teadureid 1800 e. 9%! Ma pole veendunud, kas need erinevate aegade statistikad on korrektselt võrreldavad, kui see aga on tõepoolest nii, siis halba muljet parandab samal ajal toimunud spetsialistide arvu ja osakaalu kasv lugejaskonnas (2002: 6213 e. 30%). Loomulikult avaldab teadurite osale mõju ka üliõpilaste (vt alamal) ja muude lugejate arvu kasv ja see pole AR kontekstis sugugi halb suundumus.

Lugejate huvialad (2000 aruande järgi): humaniora - 27%; sotsiaalia - 28%; loodus- teadused - 19%; tehnika - 13%; meditsiin-tervishoid - 2.4%; põllumajandus- 1%. Selles jaotuses annavad suure panuse spetsialistid ja üliõpilased, samal ajal kui teadlaste hulgas on valdavaks rühmaks loodusteadlased, kes on ühtlasi ka kõige

usinamad raamatukogu külastajad (Veinberg, 2000). Pole kahtlust, et AR kui suurte mitmekesiste kogudega avatud raamatukogu peegeldab Tallinna ja teiste linnade (sh Tartu) mitte ainult teadusasutuste ja ülikoolide, vaid elanikkonna palju laiemat huvisid.

AR kui ülikooliraamatukogu

TLÜ AR on praegu ülikooli raamatukogu ning loomulikult on vastav funktsioon selges tugevnevas faasis. Kuid mitte liitumine TLÜ-ga ei toonud selle tööolügu AR-i, vaid kõrghariduse andmist toetav püüdlus oli seal selgelt olemas vähemalt 1955.a. alates kui hakati teenindama diplomande, uude majja kolimise järgi ka eelviimase kursuse üliõpilasi.

Liitumiseelseil aastail üliõpilaste arv lugejaskonnas tõusis kolmandikuni (1996 - 31,7%; 2002 - 35%; vt vastavad EAR aastaraamatud) olles kõige arvukam lugejagrupp. Nii väites ei räägi ma õppejõududest, kes lugejate statistikas on enamasti koos teadlastega ja me ei tea, miks nad raamatukogu külastasid – tõenäoliselt nii nende teaduslike huvide kui ka pedagoogilise töö vajaduste rahuldamiseks.

Teistpidi võttes, kui tänapäevane ülikooliõpetus peab olema teaduspõhine ning osa magistri- ja kõik doktoriõppe üliõpilased on tegelikult teadustöötajad, siis polegi enamasti võimalik lahus hoida õppe- ja teadustööd. Mõnevõrra eristub vaid alamastme õpetus.

Lõpetuseks

Raamat (ka elektroonilise faili kujul) on suurepärane asi, ka sümbol, mis aastatuhandeid on kätkenud inimese loovust ja teadmisi. Raamatukoguhoidjad on neid säilitanud ja teistele inimestele kättesaadavaks teinud.

Teaduspõhises Eestis, kus 2006. aastaks oli teadusele planeeritud 1,5% SKP-st, kuid tegelikkus on ikkagi veel alla 1%, ei ole ka teadusraamatukogul, eriti TLÜ AR-l, kerge oma soovi ja vajaduse kohaselt tegutseda. Seda enam tuleb raamatukogu ja tema töökaid inimesi kiita nende tõhusa abi eest kõrghariduse ja teaduse arendamisel.

Kasutatud kirjandus

- Klaassen, A. 1996. Bibliograafide tööpõllult. In: Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu 50. Ülevaateid ja mälestusi. Teaduste Akadeemia Kirjastus, Tallinn, lk 68-78.
- Klaus, M. 1996. Olulisemaid suundi Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu komplekteerimises läbi aastate. In: Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu 50. Ülevaateid ja mälestusi. Teaduste Akadeemia Kirjastus, Tallinn, lk 52-55.
- Oviir, A. (koostaja) 1996. Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu. Tegevuse kronoloogiline ülevaade. In: Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu 50. Ülevaateid ja mälestusi. Teaduste Akadeemia Kirjastus, Tallinn, lk 19-34.
- Veinberg, A. 2000. Eesti Akadeemilise Raamatukogu lugejad ja teenindus 1999. aastal. In: EAR aastaraamat 1999. Teaduste Akadeemia Kirjastus, Tallinn, lk 101-110.
- Väljaots, M. 1979. Teaduslikud raamatukogud Eesti NSV teaduse infopotentiaalis. In: Teaduslugu ja nüüdisaeg. Tallinn, lk 155-162.

YLIOPISTOKIRJASTO YLIOPISTON STRATEGISENA KUMPPANINA

Mirja Iivonen
Tampere yliopisto raamatukogu direktori

Yliopistot ovat kunniaakkaita organisaatioita, joilla on ollut aina tärkeä sivistystehtävä. Tänäpä ne ovat myös keskeinen osa oman kansakuntansa innovaatiojärjestelmää. Niiden tehtävänä on entistä korostetummin tuottaa uutta tietoa uusien innovaatioiden synnyttämiseksi.

Yliopistokirjastoilla on perinteisesti ollut keskeinen asema yliopistossa tapahtuvan tutkimuksen, opetuksen ja opiskelun infrastruktuurissa. Oma käsitykseni on, että yliopistokirjastot voivat olla vielä paljon enemmän. Ne voivat olla oman yliopistonsa merkittävä menestystekijä ja toimia strategisina kumppaneina yliopiston sisällä.

Kumppanuus tarkoittaa sekä organisaation ulkoisia suhteita että organisaation sisäistä toimintatapaa. Se rakentuu ensinnäkin erilaisen tietopääoman yhdistämisestä ja luovuttamisesta yhteiseen käyttöön, koska kumppaneilla on yleensä erilaista tietopääomaa. Yliopistokirjastoilla ja yliopiston tutkimus- ja opetushenkilökunnalla on erilaista tietopääomaa. Toiseksi kumppanuuden tavoitteena on tuottaa jotain lisäarvoa, ts. kumppanuuteen pyrkimisellä on aina jokin syy, kumppanuudella tavoitellaan jotakin. Kolmanneksi kumppanuuteen kuuluu luottamuksen rakentaminen ja myös sen ylläpitäminen. Kumppaneilla on edessään yhteinen tulevaisuus. Kumppania ei haluta pettää ja kumppania ei jätetä heti ensimmäisten ongelmien ilmaannuttua.

Kumppanuudessa on siis keskeistä erilaisen tietopääoman yhdistäminen. Organisaatioilla, myös yliopistoilla ja kirjastoilla, on käytössään monenlaista tietopääomaa. Yksi osa sitä on ihmisiin liittyvä inhimillinen tietopääoma, ihmisten osaaminen, kyvyt ja kokemus. Inhimillinen pääoma on aina sidoksissa henkilöihin. Tämän lisäksi organisaatioilla on käytössään rakenteellista tietopääomaa, joka liittyy sekä käytössä oleviin tietojärjestelmiin, esim. kirjaston kokoelmiin ja tietokantoihin, että kykyyn hallita omia prosesseja ja uudistua. Tietopääoman kolmas laji liittyy organisaation erilaisiin suhteisiin ja verkostoihin, ts. organisaation kykyyn toimia muiden kanssa. Kaikkia tietopääoman lajeja tarvitaan. Pelkkä inhimillinen tietopääoma ei riitä, jos organisaatiolta puuttuu kyky toimia muiden kanssa. Tietojärjestelmiin liittyvä tietopääoma ei riitä, jos organisaatiolta puuttuu kyky hallita omia prosessejaan ja uudistua.

Kumppanuus tuottaa organisaatiolle sellaista lisäarvoa, jota se ei yksin saavuttaisi. Tämä lisäarvo voi olla hyvin monenlaista. Se voi olla parempi imago ja maine. Se voi olla selvät taloudelliset edut ja lisääntynyt tehokkuus. Lisäarvo voi olla myös oppimista ja omien toimintojen kehittämistä. Kirjastoille jo hyvä maine ja imago on merkittävä lisäarvo aikana, jolloin kilpaillaan taloudellisista resursseista.

Kumppanuudessa on tärkeää luottamuksen rakentaminen. Luottamukselle on paljon määritelmiä, mutta se voidaan määrittellä esim. uskoksi, että ne, joista olemme riippuvaisia toimivat tavalla, joka täyttää heihin kohdistuvat odotuksemme. Toisin sanoen heillä on sekä kyky että halu toimia tavalla, joka täyttää odotuksemme.

Niinpä myös organisaatioiden välisessä luottamuksessa, esim. kirjaston ja yliopiston muiden yksiköiden välisessä luottamuksessa, on tärkeää ensinnäkin kompetenssi (osaaminen, kyetään täyttämään muiden odotukset), toiseksi *goodwill* eli suopeus (positiiviset aikomukset, halutaan täyttää muiden odotukset) ja kolmanneksi käyttäytyminen (se, miltä toimintamme näyttää, toiminnan avoimuus ja läpinäkyvyys). Toiminnan avoimuutta ja läpinäkyvyyttä ei voi liikaa korostaa.

Kumppanuus voi olla pelkästään operatiivista, jolloin se ilmenee vaihtosuhteina. Sen ainoa tavoite on kustannusten alentaminen, tehdä samoja asioita kuin on tehty ennenkin, mutta halvemmalla. Se voi olla taktista, jolloin sillä tavoitellaan jo aiempaa tehokkaampia toimintatapoja, samojen asioiden tekemistä nopeammin ja enemmän. Kumppanuus voi olla myös strategista, jolloin siltä halutaan jo enemmän. Sen avulla halutaan tehdä uusia asioita ja nostaa toiminta uudelle tasolle, tehdä ns. tiikerinloikka. Oma käsitykseni on, että yliopistokirjaston ei kannata kumppanina jäädä operatiiviselle eikä taktiselle tasolle tekemään samoja asioita joita on tehty ennenkin, mutta nyt halvemmalla, enemmän ja nopeammin, vaan kirjaston tulee pyrkiä rakentamaan strategista kumppanuutta ja olla mukana uusien asioiden tekemisessä, yliopiston tiikerinloikassa.

Yliopistokirjaston mahdollisuutta toimia strategisena kumppanina yliopiston sisällä voidaan analysoida tarkastelemalla sitä erilaisten tietoon liittyvien prosessien kautta. Yliopistothan ovat instituutioita, jotka ovat hyvin vahvasti sidoksissa juuri tietoon. Tietoon liittyvät prosessit voidaan jakaa generatiivisiin, produktiivisiin ja representatiivisiin tietoprosesseihin. Nämä prosessit ovat osittain myös päällekkäisiä, mikä ei kuitenkaan vähennä tyypittelyn käyttökelpoisuutta. Näiden prosessien tarkastelu auttaa näkemään sen, kuinka keskeinen asema yliopistokirjastolla on yliopiston tietoprosesseissa.

Generatiivisia prosesseja ovat ne prosessit, joissa luodaan uutta tietoa ja tuotetaan innovaatioita. Näissä prosesseissa uusi informaatio yhdistetään jo olemassa olevaan ulkoiseen tietoon, esim. aikaisemmin dokumentoituihin tutkimustuloksiin, sekä henkilöllä itsellään olevaan tietämykseen ja ymmärrykseen. Generatiiviset prosessit ovat yliopistotoiminnan ydin, koska uuden tiedon luominen kuuluu olennaisesti tutkimukseen, opetukseen ja oppimiseen yliopistoissa. Tutkimus ja oppiminen ovatkin tyypiesimerkkejä generatiivisista tietoprosesseista.

Yliopistokirjastot ovat olleet aina vahvasti mukana yliopiston generatiivisissa prosesseissa, koska uuden tiedon luominen yliopistoissa ei yksinkertaisesti onnistu ilman tietoa aikaisemmasta tutkimuksesta ja tutkimustuloksista. Yliopistokirjastot ovat huolehtineet kokoelmista ja tietopalvelusta ja taanneet näin pääsyn aiempaan tietoon. Tämä työ on edelleen tärkeää, mutta nyt myös entistä haasteellisempaa, koska tiedon määrä on kasvanut räjähdysmäisesti ja koska aiempi tieto on yhä useammin saatavilla elektronisessa muodossa, jonka hallittavuus on erilaista kun painetun aineiston hallittavuus. Informaatiolukutaidon opetus luo yliopistokirjastoille ihan uusia mahdollisuuksia ja haasteita olla mukana generatiivisissa tietoprosesseissa kun kirjasto voi olla uudella tavalla mukana oppimiseen liittyvissä prosesseissa ja sitä kautta uuden tiedon luomisessa.

Produktiivisia tietoprosesseja ovat ne prosessit, joissa uutta tietoa käytetään tuotteiden ja palveluiden tuottamiseen ja tarjontaan. Näitä prosesseja voidaan verrata perinteisiin tuotantotoimintoihin, joissa tavoitteet voidaan määritellä selkeästi etukäteen. Hyviä esimerkkejä on esimerkiksi luennon pitäminen tai tieteellisen artikkelin

kirjoittaminen. Luento voidaan tilata ja sen kestolle voidaan antaa esim. aikatavoite. Samoin artikkeli voidaan tilata ja sille voidaan määritellä haluttu sanamäärä tai antaa muu ohjeistus.

Yliopistokirjastoilla on monia mahdollisuuksia olla mukana produktiivisissa tietoprosesseissa. Ne voivat esim. itse tuottaa selviä tietotuotteita mm. informaatiolukutaidon opetusta, ohjeita ja oppimateriaaleja. Ne voivat digitoida oppimateriaaleja. Kirjastot voivat toimia myös kustantajina ja kustantaa tutkimuskirjallisuutta, kuten esim. oman kirjastoni sisällä toimiva *Tampere University Press* tekee. *Tampere University Pressin* kustantamat kirjat ovat selviä tuotteita.

Representatiivisissa tietoprosesseissa tuotettu tieto tuodaan julki ja siirretään asiakkaille. Nämä prosessit on verrattavissa perinteisiin markkinointi- ja myyntiprosesseihin. Yliopistoympäristössä myös tutkimustulosten julkaiseminen voidaan ymmärtää tuotetun tiedon siirtämisenä muille tutkijoille. Yliopiston toiminnasta tiedottaminen ja yliopiston markkinointi ovat myös hyviä esimerkkejä representatiivisista tietoprosesseista yliopistossa.

Yliopistokirjastot ovat perinteisesti olleet vahvoja representatiivisten tietoprosessien alueella. Tietokantatyö ja lainaustoiminnot ovat selvästi olemassa olevan tiedon siirtämistä asiakkaiden käyttöön. Elektronisten aineistojen myötä tämäkin alue muuttuu koko ajan yhä haastavammaksi, kun esim. e-aineistoja siirretään asiakkaiden käyttöön ja niistä pitää tiedottaa asiakkaille. Kirjastot voivat olla mukana representatiivisissa tietoprosesseissa myös osallistumalla aktiivisesti julkaisemiseen ja sitä kautta yliopistossa tuotetun tiedon siirtämisessä ympäristöön. Elektronisen julkaiseminen ja *open access* – julkaiseminen avaavat kirjastoille uusia mahdollisuuksia kun kirjastot ovat mukana siirtämässä yliopistossa tuotettua tietoa verkon kautta globaalisti muiden saataville.

Haluaisin lopettaa oman osuuteni toteamalla, että hyvässä yliopistossa on ja pitää olla hyvä kirjasto. Kirjastot ovat merkittävä osa yliopiston tietopääomaa, ja siksi niistä kannattaa huolehtia hyvin. Yliopistokirjastoihin sisältyvällä tietopääomalla voidaan olennaisesti kasvattaa koko yliopiston tietopääomaa. Kirjastojen tietopääoman integrointi yliopiston muuhun tietopääomaan vaatii kuitenkin aktiivista kumppanuuden rakentamista.

Yliopistokirjastot voivat toimia myös strategisina kumppaneina yliopiston sisällä. Sen vuoksi kirjaston yhteistyötä opetus- ja tutkimushenkilökunnan kanssa kannattaa vahvistaa. On tärkeää luoda erilaisia kontaktipintoja kirjaston ja muun yliopiston välille. On myös tärkeää, että kirjaston henkilökunta osallistuu erilaiseen yhteistyöhön yliopiston sisällä hyvin laaja-alaisesti. Yhteistyö ei ole vain ylimmän johdon asia.

ÜLIKOOLIRAAMATUKOGU KUI STRATEEGILINE PARTNER

Mirja Iivonen
Tampere ülikooli raamatukogu direktor

Kokkuvõte

Traditsiooniliselt on ülikooliraamatukogudel olnud keskne koht ülikooli uurimistö, õpetamise ja õppimise infrastruktuuris. Raamatukogudel on potentsiaal olla ka oma ülikooli strateegiline partner ning märkimisväärne edutegur. See hõlmab suhteid nii

väljaspool institutsiooni kui ka selles sees. Ülikoolide ja raamatukogude kasutuses on mitmesugust informatsiooni. Osa sellest on seotud inimeste teadmiste ja oskustega, osa infosüsteemide ja võimega oma arenguid hallata ning olla pidevas arengus. Infovõrgustiku kolmas alajaotus kujutab endast institutsioonide vahelist võrku ja omavahelisi suhteid, st võimet koostööks.

Partnerluse komponendiks on usalduse loomine, mille eelduseks on kompetentsus (oskused, vastastikuste ootuste täitmise suutlikkus), hea tahe (positiivne hoiak) ja ootuspärane käitumine.

Heal ülikoolil peab olema ka hea raamatukogu. Raamatukogud on ülikooli vaimuvara tähelepanuväärne osa ning nende arengut tuleb kõigiti toetada.

TIETOAINEISTOT – KIRJASTOJEN YHTEINEN RESSURSSI

Vuokko Palonen

Tritonia - Vaasa teadusraamatukogu direktor

Miten tietoaineistojen yhteiskäytön ideaa on toteutettu?

Tietoaineistot ovat vuosisatojen ajan olleet kirjastoissa tiedontarvitsijoiden käytössä, mutta vasta 1900-luvun lopulta alkaen eri kirjastojen kokoelmista on ollut helppo saada ajantasaista tietoa. Käsittelen tietoaimeistojen yhteistä käyttöä edistäviä hankkeita ensin historiallisesti. Sitten jäsenän lyhyesti tietoaimeistojen tilannetta Internetin aikakaudella. Näkökulmani on valitettavasti melko suomalainen. Lopussa kerron yhdestä aiheeseen liittyvästä hankkeesta eli Suomen yliopistokirjastojen Kokoelmakartta-projektista.

Poimintoja historiasta

Tietoja usean kirjaston kokoelmista on saatu yhteisluetteloista. Ensimmäisenä yhteisluettelona pidetään 1200-luvulla Britanniassa laadittua luetteloa *Registrum librorum Angliae*. Se käsitti 94 kirjaa, jotka olivat saatavissa 183 luostarikirjastosta. Luetteloa jatkettiin 1400-luvulla, mutta mitään laajempia yhteisiä hankkeita ei tunneta ennen 1800-lukua.

1870-luvulta alkaen yhteisluettelot yleistyivät Euroopassa. Esimerkiksi Ruotsissa julkaistiin ensimmäinen Accessionskatalog vuonna 1887. Tanska seurasi esimerkkiä 1902, mutta Suomi vasta 1931.

Näkemyks kirjastoluettelon merkityksestä muuna kuin yhden kirjaston aineiston listana esitettiin 1800-luvun puolivälissä. Silloin Antonio Panizzi taisteli British Museumin johdon kanssa luettelosta, joka palvelisi myös tiedonhakuja. Hiukan myöhemmin Charles Jewett esitti luetteloiden perusteella mm. hankintojen koordinoitua kirjastojen kesken. Tunnetun luetteloinnin teoreetikon Seymour Lubetzky'n mukaan Panizzi ja Jewett ennakoivat näkemyksissään yleisen bibliografisen valvonnan periaatetta.

Tämä periaate toteutui vasta noin 100 vuotta myöhemmin, kun Unescon ja IFLAn piirissä laadittiin ns UBC-ohjelma (*Universal Bibliographic Control*). Sen mukaan kukin maa on vastuussa omien julkaisujensa luetteloinnista ja tietojen tarjoamisesta kansainväliseen käyttöön. Tämä ohjelma, johon myöhemmin yhdistettiin MARC-formaatin kansainvälinen kehittäminen (UBCIM), lakkautettiin virallisesti 2003, mutta kansalliskirjastot jatkavat työtä yhteisellä päätöksellään. Toinen kansainvälinen ohjelma UAP eli *Universal Availability of Publications* tuki kaukopalvelua ja dokumenttien käyttöön saantia.

Esimerkkeinä muista tietoaimeiston laajaan käyttöön tähtäävistä hankkeista haluan mainita Paul Otlet'n ja Henri La Fontainen unelman universaalibibliografiasta. Sitä varten perustettiin 1895 Institut international de bibliographie. Tiedämme, että tehtävä

osoittautui mahdottomaksi – tosin sitä varten luotu luokitusjärjestelmä UDK on kaikkine puutteineen yhä käytössä.

Toinen universaali hanke on mielestäni ISSN-järjestelmä. ISSN-tunnusten rekisteröintiin liitettiin alusta alkaen tietyn julkaisutyypin eli kausijulkaisujen bibliografiset tiedot. Järjestelmässä on nyt tiedot yli miljoonasta lehdestä ja sarjasta ja tietokanta kasvaa vuosittain noin 40.000 nimekkeellä. Muihin järjestelmiin, esimerkiksi ISBN:ään, tällainen velvoite on luotu vasta paljon myöhemmin.

Tietoaineistot nyt

Kirjastojen online-tietokannat tulivat kansainväliseen käyttöön erityisesti 1990-luvulta alkaen. 2000-luvulla kirjastotietokannoissa ja yhteistietokannoissa on miljoonia kirjallisuusviitteitä. Niihin päästäkseen on kuitenkin yleensä löydettävä erikseen kyseisten kirjastojen verkkosivut. Internetin hakukoneet eivät tässä auta.

Internet on merkinnyt valtavan tietomäärän tuloa periaatteessa kaikkien ulottuville. Tieteellinen tieto on näin entistä helpommin saavutettavissa, mutta toisaalta useimmiten monien – ei vähiten taloudellisten – raja-aitojen takana.

Kirjastojen kokoelmiin elektronisella aineistolla on ollut suuri vaikutus. Painetut kokoelmat on kuuluneet yksittäisen kirjaston omistukseen. Kokoelmista puuttuva aineisto on lainattu asiakkaalle toisesta kirjastosta. Kaukopalvelun välityksellä eri kirjastojen kokoelmat muodostavat edelleen yhteisen tietoresurssin. Painetun aineiston merkitys on vähentynyt, mutta joskus unohdetaan, että myös se on edelleen hyvin tärkeitä aineistoa monilla tieteenaloilla.

Vapaasti verkossa oleva aineisto on kaikille yhteistä. Kirjastot ovat aktiivisesti mukana *Open access*-liikkeessä, mutta vapaasti saatavien tieteellisten lehtien arvostus ei vielä ole kaikkialla riittävä. Myös muulla vapaalla aineistolla olisi tärkeä tehtävä, mutta valintoja kirjastoluetteloihin tai verkkosivuille tehdään melko vähän. Suomessa Tieteen linkkitaloon on koottu usean kirjaston yhteistyönä eri alojen luotettavia aineistokokoelmia. Esimerkkiä on otettu muualta Euroopasta, esimerkiksi Renardus-hankkeesta. Vaikka Project Gutenbergin kaltaiset kansainväliset organisaatiot digitoivat kirjallisuutta luotettavasti, toiminta voi olla melko satunnaista. Joitakin tekstejä on verkossa moneen kertaan, digitoituina eri organisaatioissa, toisia yhtä tärkeitä ei ole lainkaan. Suomalainen julkaisija mainosti syksyllä 2005 digitoineensa Internetiin kansalliskirjailija Aleksis Kiven teoksen Seitsemän veljestä, eikä tarkistanut, että teos oli jo digitoituna ainakin kahteen kertaan.

Tieteellisten aikakauslehtien ja tietokantojen käyttö perustuu käyttöoikeuksien hankintaan. Niiden ostamisessa kirjastojen yhteiset konsortiot ovat erittäin tärkeitä jakelukanavia. Valtaosa Suomen kirjastojen verkkoaineistoista hankitaan FinELib-konsortiossa (vrt *ELNET konsortium, E-Väljaannete ühishanked*). Monilla tieteenaloilla nämä hankinnat vievät yli puolet kirjastojen hankintabudjetista. Oulun yliopistossa äskettäin tehdyn tutkimuksen mukaan FinELibin aineistoon sisältyy 78% taloustieteen lehdistä, joihin viitattiin tutkimuksen kohteena olleissa artikkeleissa. Lääketieteessä prosenttiluku oli 93.

Erilaisten kokoelmien yhteen saattaminen vaatii uudenlaisia menetelmiä. Avuksi on kehitetty tiedonhakuportaaleja, joiden on todettu lisänneen verkkoaineistojen käyttöä. Niiden avulla voidaan myös liittää yhteishakuun useita kokoelmatietokantoja, jolloin painetut aineistotkin ovat tavallaan mukana haussa.

Tiedon lisääminen erilaisista aineistoista voi toteutua portaaleissa myös kokoelmien kuvailun avulla. Asiakas saa tällöin tietoja siitä, minkä kirjastojen kokoelmiin sisältyy hänen etsimänsä tieteenala ja missä ovat tämän alan parhaat kokoelmat. Suomessa yliopistokirjastojen tätä palveleva Kokoelmakarttaprojekti aloitettiin vuonna 2003.

Suomen yliopistokirjastojen Kokoelmakarttahanke

Suomen yliopistokirjastot määrittivät vuonna 2002 hyväksytyssä verkoston strategiassaan keskeiseksi tehtäväksi kokoelmien kattavuuden ja saatavuuden parantamisen. Tärkeänä toimenpiteenä perustettiin Kokoelmakarttahanke.

Lähtökohtia hankkeelle tarjosivat Kansalliskirjaston Nelli-portaali ja digitaalinen dokumenttiarkisto (Doria). Opetusministeriö on rahoittanut suunnittelua vuosina 2003-2006. Hyviä esimerkkejä löydettiin mm. Skotlannista, Australiasta ja Tsekistä.

Hankkeen tavoitteena on yleisesti

- saada kokonaiskuva yliopistokirjastojen ja myöhemmin muidenkin kirjastojen kokoelmien vahvuusalueista ja mahdollisista puutteista kaikilla tieteenaloilla
- tarjota lähtökohdat painettujen kokoelmien ja verkkokokoelmien kattavuuden parantamiselle valtakunnallisella tasolla

Kirjastojen kannalta tavoitteena on myös

- tukea kokoelmien kvalitatiivista ja kvantitatiivista arviointia
- saada eksaktia tietoa yksittäisten kirjastojen kokoelmien kehittämistarpeista mm. yliopistojen johdon kanssa käytäviin rahoitusneuvotteluihin
- edistää kirjastojen keskinäistä työnjakoa alueellisesti ja tieteenaloittain
- lisätä kirjastojen henkilökunnan kokoelmien tuntemusta

Asiakkaille hanke

- tiedottaa eri yliopistojen ja niiden kirjastojen painopistealueista
- tarjoaa tiedonhakuportaalissa uusia, entistä kokonaisvaltaisempia hakutapoja parhaimpien tietoaineistojen löytämiseksi.

Kokoelmakarttaprojektissa

- on järjestetty useita koulutustilaisuuksia, mm. kansainvälinen seminaari marraskuussa 2005
- on laadittu kokoelmien kuvailun ohjeet, formaattina *Dublin Coren Collection Description Profile*
- useat yliopistokirjastot ovat aloittaneet kokoelmien kuvailun Kansalliskirjaston ylläpitämään Doriaan
- vuonna 2006 kehitetään edelleen teknisiä ratkaisuja ja kokoelmien arvioinnin menetelmiä.

Projekti on tarkoitus siirtää Kansalliskirjaston koordinoimaksi muiden tietojärjestelmien koordinoinnin rinnalle vuonna 2007.

Kokoelmien tarjoaminen tiedonhaun lähtökohdaksi kirjastoissa on melko uusi menetelmä. Arkistoissa se on ollut käytössä kauan. Kokoelmakartan avulla pyritään tekemään kirjastojen ydinpalvelu eli tietoaaineistot entistä näkyvämmiksi asiakkaille. Samalla vahvistetaan kirjastojen henkilökunnan asiantuntemusta ja yhteistyön mahdollisuuksia kirjastojen kesken.

Lähteitä

Archive - Historical Material: UBCIM - IFLA Universal Bibliographic Control and International MARC Core Activity. <http://www.ifla.org/VI/3/ubcim.htm> (04.04.06)

Australian library gateway -<http://www.nla.gov.au/apps/libraries?action=LibSearch&subj=1> (04.04.06)

FinELib - <http://www.lib.helsinki.fi/finelib/> (04.04.06)

Historical Material: Universal Availability of Publications Core Activity (UAP) - <http://www.ifla.org/VI/2/uap.htm> (04.04.06)

Institut international de bibliographie, 1895. Le professionnel de l'information dans un environnement international. Bref historique de la coopération en documentation internationale - <http://www.accart.nom.fr/Conferences/LeProfessionnel.html> (04.04.06)

ISSN International Centre - <http://www.issn.org/> (04.04.06)

Kokoelmakarttahanke - http://www.lib.helsinki.fi/kirjastoala/neuvosto/Tietokartta/tietokartta_hankesuunnittelu.htm (04.04.06)

Kortelainen, T., Miilukangas, K. FinELibin aineiston näkyvyys lähdeanalyysin avulla // Signum, 2006,1. S. 11-16.

Lubetzky, Seymour, 2001. Writings on classical art of cataloguing / compiled and edited by Elaine Svenonius, Dorothy McGarry. Englewood, CO: Libraries Unlimited.

Palonen, V. (1986). Suomen yhteisluetteloiden vaiheita // Elementa bibliographica. Helsinki : Helsingin yliopiston kirjasto. S. 56-63.

Renardus. Search and browse quality - <http://www.renardus.org/> (04.04.06)

SCONE - <http://scone.strath.ac.uk/service/index.cfm> (04.04.06)

Tieteen linkkitalo - <http://www.linkkitalo.fi/> (04.04.06)

Worldwide survey of digitised collections in major cultural institutions: an IFLA PAC/UAP joint project. <http://www.ifla.org/VI/2/p1/miscel.htm> (04.04.06)

INFORESSURSID – RAAMATUKOGUDE ÜHISVARA

Vuokko Palonen

Tritonia - Vaasa teadusraamatukogu direktor

Kokkuvõte

Soome teadusraamatukogud alustasid oma kogude kaardistamist 2002. aastal. Projektipõhise tegevuse *Kokolemakarttahanke* lähtepunktideks on Soome elektroonilise raamatukogu FinELib'i poolt hallatav Nelli-portaal ja digitaalne dokumendarhiiv *Doria*. Rahaliselt toetab projekti Soome haridusministeerium. Tegevuse eesmärk on saada terviklik ülevaade ülikooliraamatukogude ja edaspidi ka teiste raamatukogude teavikute kogude tugevatest ja võimalikest nõrkadest kohtadest kõigi teadusalade lõikes ning luua eeldused puuduste kõrvaldamiseks riiklikul tasandil.

Raamatukogude seisukohalt peetakse projekti puhul oluliseks võimalust hinnata oma kogusid nii kvalitatiivselt kui kvantitatiivselt, saada teavet eri raamatukogude arenguvajadustest pidamaks plaane otsustajate-rahastajatega ja parandada raamatukogudevahelist tööjaotust geograafiliselt ja ainevaldkonniti.

Kasutajale pakuvad projekti tulemused täiuslikumat ülevaadet Soome raamatukogude kogudest ning uusi ja Nelli-portaali vahendusel senisest terviklikumaid informatsiooni otsivõimalusi.

INFOKIRJAOSKUS JA INFOKÄITUMINE INFOURINGUTE KONTEKSTIS

Sirje Virkus
TLÜ infoteaduste osakonna juhataja

Sissejuhatus

Raamatukogu- ja infoteenuste eesmärgiks on juurdepääsu tagamine inforessurssidele, informatsioonile ja ideedele. Juurdepääs tagatakse inforessursside valimise, komplekteerimise, töötlemise ja kättesaadavaks tegemise abil. Traditsiooniliselt on raamatukogu- ja infoteenused keskendunud infoallikatele ja tehnoloogiale; arendatud on keerukaid süsteeme tekstide säilitamiseks, organiseerimiseks ja otsinguks. Tuntud raamatukoguteadlane Jesse H. Shera (1972) on nimetanud neid aspekte raamatukogunduse operatsioonilisteks aspektideks. Kuhlthau (2004) nimetab raamatukogude tegevust infoallikate kogumisel, liigitamisel, indekseerimisel ja otsingustrateegiate kavandamisel bibliograafilisesse paradigmasse kuuluvaks.

Bibliograafiline paradigma keskendub infokasutusele süsteemist lähtuvalt. Tähelepanukeskmes pole mitte infokasutaja ning info hankimise protsessid, vaid infosüsteemid ja -allikad. Bibliograafiline paradigma on orienteeritud kindlale korrale ja korrastatusele, kuid infokasutaja konstruktiivseid info hankimise protsesse iseloomustab ebamäärasus ja korratus. Ta leiab, et bibliograafiline paradigma domineerib raamatukogu- ja infoteenuste valdkonnas ka käesoleval ajal.

Kaasajal on erialakirjanduses hulganisti diskussioone sellest, kuidas tehnoloogia muudab totaalselt raamatukogu ning nõuab muutusi raamatukogu- ja infoteenuste käsitlustes ning mõttelaadis. Mitmed uurijad viitavad sellele, et kõrgetasemeliselt organiseeritud kogud, kaasaarvatud digitaalraamatukogud, muutuvad tarbetuks, kui ei ole arvesse võetud kasutaja infokäitumist ja info hankimise viise. Wilson (1977) väidab, et raamatukogusüsteemide arenduspoliitika peab põhinema eelkõige arusaamisel infotarbijast ja tema infokäitumisest. Paradigma, mille tähelepanukeskmes on infokasutaja, on kasutajakeskne paradigma.

Kaks olulist kasutajale suunatud raamatukoguteenust on teatmeteeningus ja infotarbija koolitus. Kuhlthau (2004) eristab füüsilist ja intellektuaalset juurdepääsu inforessurssidele. Füüsiline juurdepääs on seotud infoallikate ja informatsiooni asukohaga, intellektuaalne juurdepääs on seotud infoallikates oleva informatsiooni ja ideede tõlgendamisega. Intellektuaalse juurdepääsuga on otseselt seotud infokirjaoskuse või infopädevuse arendamine ning infotarbija koolitus. Raamatukogu ja infoteaduse uuringud on veenvalt tõestanud, et informatsiooni hankimine on intellektuaalne protsess. Buckland (1991) on lisanud veel informatsioonile lingvistilise ja kontseptuaalse juurdepääsu mõiste.

Infotarbijakoolitus

Kasutajakoolitusega (*user education*) on teadusraamatukogud tegelenud pikka aega ja seda on erialakirjanduses põhjalikult käsitletud (Fjällbrant and Malley, 1984; Salony, 1995). Levinud on seisukoht, et kasutajakoolitus tekkis Ameerikas 19. sajandi lõpul. Salony (1994) väidab, et kasutajakoolitust viidi Saksamaa ülikoolides läbi juba 17. sajandil. Ameerika Raamatukogu–assotsiatsiooni esimese presidendi Justin Winsori (1876) väide raamatukoguhoidjast kui koolitajast on erialakirjanduses sagedast viitamist leidnud kui esimene märk raamatukoguhoidja rollist koolitajana (Salony, 1995).

1970-ndatel ja 1980-ndatel aastatel tegid paljud Suurbritannia, Kanada, Ameerika Ühendriikide, Saksamaa, Austraalia ja Skandinaavia raamatukogud algust kasutajakoolituse programmidega. Need kujutasid endast raamatukogu kasutamise lühikursusi, inforessursside ja kataloogide tutvustusi esimese kursuse üliõpilastele ja infooskuste kursusi bakalaureuse ja kraadiõppuritele (Fjällbrant, 2000; Homann, 2001; Virkus, 2003a).

Erialakirjanduses on kasutusel hulgaliselt termineid kasutajakoolituse tähistamiseks, mida kasutatakse nii sünonüümidega kui eri tegevuste määramiseks: nt raamatukogututvustus (*library orientation*), raamatukoguõpetus (*library instruction*), bibliograafiaõppus (*bibliographic instruction*), infokirjaoskuse koolitus (*information literacy education*).

Raamatukogututvustus on raamatukogu tegevusvaldkond, mis tutvustab eelkõige raamatukogu teenuseid, kogusid, struktuuri ja paigutust raamatukogu kasutajatele või potentsiaalsetele kasutajatele. James Rice (1981) määratleb raamatukogututvustust kui kasutajakoolituse esimest tasandit, millel on järgmised eesmärgid:

- Tutvustada kasutajaid raamatukogu hoonetega;
- Tutvustada raamatukogu osakondi ning teeninduspunkte ning raamatukogu ja infotöötajaid;
- Tutvustada erinevaid teenuseid nagu infootsingud arvutil, 'rääkivad raamatud' või raamatukogudevaheline laenus;
- Tutvustada raamatukogu tegevuspoliitikat nagu viivised või raamatukogu lahtiolekuajad;
- Tutvustada raamatukogu kogude paigutust;
- Motiveerida kasutajat raamatukogusse tagasi pöörduma ja seal leiduvaid ressursse kasutama;
- Luua kasutajatele abivalmis ja sõbralik õhkkond.

Raamatukogututvustus toimub sageli õppekäiguna raamatukogus, kuid üha enam levivad veebipõhised raamatukogututvustused. Kasutakse ka videoesitlusi, tutvustavaid trükiseid, juhendeid ning multimeediaprogramme (Wilson, 1995, 154).

Raamatukoguõpetus on eelkõige raamatukogu kasutamise õpetamine, kusjuures rõhuasetus on raamatukogul kui institutsioonil ja sellega seotud protseduuridel, kogudel ja tegevuspoliitikal (Wilson, 1995, 154). Rice (1981) väidab, et raamatukoguõpetus on kasutajakoolituse teine tasand. Raamatukoguõpetuses keskendutakse põhjalikumalt raamatukogu leiduvatele infoallikatele.

Raamatukoguõpetus käsitleb vahendeid ja tehnikaid, sealhulgas perioodikaregistrite, teatmeteoste, kaart- ja arvutikataloogide ning bibliograafiate kasutamist. Raamatukoguõppuste läbiviimiseks kasutakse loenguid, diskussioone, meediaesitlusi, arvutipõhist õpet ja trükimaterjale.

Alates 1970ndate aastate keskelt kasutatakse laialdaselt terminit bibliograafiaõppus, mis paljude autorite käsitluses tähendab igasugust tegevust, mis on kavandatud selleks, et õpetada lugejale, kuidas leida ja kasutada informatsiooni. Paljud autorid leiavad, et vastupidiselt raamatukoguõpetusele väljub bibliograafiaõppus raamatukogu füüsilistest piiridest. Bibliograafiaõppusi viiakse läbi kasutades erinevaid meetodeid, nt multimeediaesitlused, arvutipõhine õpe, loengud, grupitöö, diskussioonid, simulatsioonid, demonstratsioonid jms. 1980ndatel aastatel hakati rääkima nn teise generatsiooni bibliograafiaõppuse kujunemisest, mis põhines kaasaegsetel õppimiskäsitlustel ja rõhutas kontseptuaalset lähenemist. Kontseptuaalne lähenemine tähendas eelkõige põhiprintsiipide õpetamist vastupidiselt spetsiifiliste meetodite õpetamisele (Wilson, 1995, 156).

1980ndatel aastatel kerkis meditsiiniraamatukogude valdkonnas esile termin infojuhtimise koolitus (*information management education*). Nina Matheson ja John Cooper väitsid, et raamatukoguhoidjate kriitiline vastutusvaldkond on infosüsteemide ja -keskkondade loomine, mis soodustab infootsingut ja -kasutamist. Infojuhtimise koolituse eesmärk on kujundada teadmised ja oskused vajaliku informatsiooni määratlemiseks, otsinguks, hindamiseks ja kasutamiseks. Selline lähenemine erineb arusaamast, et raamatukoguhoidja vastutus lõpeb hetkel kui infokasutaja on leidnud vajaliku informatsiooni. Infojuhtimise koolitus eeldab, et raamatukoguhoidja õpetab infokasutajat informatsiooni korrastama ja kasutama ning raamatukoguhoidja muutub infovahendajast koolitajaks (Wilson, 1995, 156).

1990ndatel aastatel toimusid erialaringkondades mitmed diskussioonid mõiste bibliograafiaõppus üle. Avaldati arvamust, et mõiste on vananenud ja ei peegelda kõiki neid aspekte, mida raamatukoguhoidja koolitajana tavatseb teha. Pakuti välja mõisteid nagu bibliograafiakoolitus (*bibliographic education*), koolitusteenused (*educational services*), infokirjaoskuse õpetus (*information literacy instruction*) ja kasutajakoolitus (*user education*). Kõiki eelpoolnimetatud mõisteid kasutatakse erialakirjanduses suhteliselt meelevaldselt.

Infotarbija koolituses eristatakse mitmeid erinevaid lähenemisi. Tuckett ja Stoffle (1984) eristavad kolme lähenemist:

- Raamatukogu vahenditest lähtuv (*a library tool approach*);
- Kontseptuaalsest raamistikust lähtuv (*a conceptual framework approach*);
- Teooriapõhine lähenemine (*a theory-based approach*.)

Kuhlthau (1987) käsitlus on põhimõtteliselt sarnane, kuigi ta kasutab mõnevõrra erinevaid termineid:

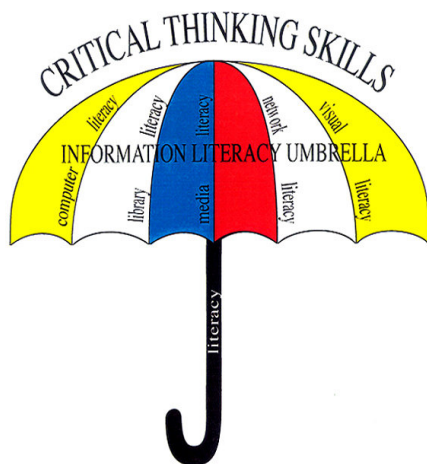
- Allikast lähtuv lähenemine (*a source approach*);
- Rajaleidja lähenemine (*a pathfinder approach*);
- Protsessipõhine lähenemine (*a process approach*).

Allikast lähtuv lähenemine domineeris 1960ndatel ja 1970ndatel aastatel, rajaleidja mudel 1980ndatel aastatel ning 1990ndad aastad tähistavad liikumist protsessipõhisele lähenemisele. Protsessile suunatud lähenemine rõhutab mõtlemise tähtsust ja infomatsiooni kasutamist probleemide lahendamisel. Selline lähenemine ei välista teadmisi, mis on seotud eelnevate lähenemistega, nagu teadmised infoallikatest, otsivahenditest ja -strateegiatest, kuid rõhutatakse seda, et teadmised konstrueeritakse mõtlemise ja probleemide lahendamise protsessis. Protsessile suunatud lähenemine põhineb konstruktivistlikul õppimiskäsitlusel.

Infokirjaoskus

Alates 1970ndate aastate keskpaigast räägitakse üha sagedamini infokirjaoskuse arendamisest. Traditsioonilist kasutajakoolitust peetakse infokirjaoskuse eelkäijaks, kuid infokirjaoskust nähakse märksa laiemana. Võib öelda, et viimase kümne aasta jooksul on infokirjaoskus tõusnud kogu maailmas infoteadlaste huvikeskmesse ja see on sagedane termin erialakirjanduses.

Termin “infokirjaoskus” on kasutusel alates 1974. aastast ja seda tutvustas esmakordselt Paul Zurkowski, Ameerika Ühendriikide Infotööstuse Assotsiatsiooni president. Käesoleval ajal võib täheldada infokirjaoskust käsitlevate kirjutiste arvu tohutut kasvu ning kasutusel on palju erinevaid infokirjaoskuse definitsioone ja mudeleid. Mitmed uurijad ja praktikud käsitlevad infokirjaoskust kui vihmavarju kontseptsiooni, mis sisaldab palju erinevaid kirjaoskusi. Tuntud on infokirjaoskuse propageerija Patricia Senn Breivik’i (2000) metafooriline kujund infokirjaoskusest kui vihmavarju mõistest (Virkus, 2003a).

Joonis 1. Breivik’i (2000) metafoor kirjaoskusest kui vihmavarju mõistest

Austraalia uurija Christine Bruce (1997) defineerib infokirjaoskust läbi seitsme erineva kogemuse: infotehnoloogia, infoallikate, infoprotsessi, infokontrolli, teadmiste konstrueerimise, teadmiste avardamise ja tarkuse kogemuse. Ta väidab: „Infokirjaoskusel nagu ka õpetamise ja õppimise fenomenil ei ole iseseisvat elu, see on pigem mõtlemise ja arutlemise viis, mis on seotud konkreetse valdkonnaga“.

Briti uurijad Webber ja Johnston (2002) defineerivad infokirjaoskust kui tõhusat ja eetilist infokäitumist: „Infokirjaoskus on sobiliku infokäitumise kohandamine koos kriitilise arusaamisega informatsiooni arukast ja eetilisest kasutamisest ühiskonnas, et

ükskõik millise infokanali või meediumi kaudu saada informatsiooni, mis sobiks infovajaduse rahuldamiseks“.

Paljud autorid lähtuvad infokirjaoskuse defineerimisel biheivolistlikust käsitlusest. Nad defineerivad infokirjaoskust läbi infokirjaoskaja isiku oskuste. Seega leidub pikki loetelusid sellest, mida infokirjaoskaja peab olema suuteline tegema.

Briti raamatukogu- ja infoprofessionaalide ühendus CILIP (*Chartered Institute of Library and Information Professionals*) (2005) defineerib infokirjaoskust järgnevalt: “Infokirjaoskus on teadmine sellest, millal ja miks infot vajatakse, millistest allikatest seda otsida ja kuidas informatsiooni hinnata, kasutada ja edastada.”

Levinuim ja kõige enam viidatud on Ameerika Raamatukoguassotsiatsiooni (*American Library Association /ALA*) infokirjaoskuse definitsioon: "Selleks, et olla infokirjaoskaja, peab ära tundma, millal informatsiooni vajatakse, oskama määratleda informatsiooni asukoht ning hinnata ja kasutada vajaminevat informatsiooni" (ALA, 1989, 1). Kokkuvõtvalt – infokirjaoskuse all mõistetakse infovajaduse äratundmist; arusaamist, et täpne ja ammendav informatsioon on arukate otsuste allikaks; oskust määratleda potentsiaalsed infoallikad; oskust kasutada edukaid otsistrateegiaid info hankimiseks; oskust kasutada infoallikaid paber- ja elektronkandjatel; oskust hinnata leitud informatsiooni ja infoallikaid; oskust korrastada leitud informatsiooni; oskust integreerida uus informatsioon olemasoleva informatsiooniga; oskust kasutada informatsiooni probleemide lahendamiseks (Virkus, 2005).

Kogu infokirjaoskuse mõiste arengu perioodil on toimunud jätkuv diskussioon selle üle, et see termin on liiga ebamäärane ja et väljaspool raamatukogu- ja infoprofessionaalide ringkondi ei mõisteta seda. Mõned autorid pakuvad uusi termineid nagu *information empowerment*, *information competence*, *information competency*, *information mediacy*, *information problem solving*, *information fluency*, *information literacy and skills*, *information literacy skills*. Ükski nendest pole siiski suutnud konkureerida infokirjaoskuse mõistega (Virkus, 2003a).

Infokirjaoskuse temaatika on muutunud eriti aktuaalseks eelkõige infohulga kiire kasvu tingimustes. Infohulga tohutut kasvu on põhjustanud oluliselt info- ja kommunikatsioonitehnoloogia (IKT) kiire areng. Paljud muutused on seotud arvutite võimaluste suurenemisega säilitada tohutuid andmehulki, töödelda neid kiirelt ja teha kasutajatele telekommunikatsioonivõrkude vahendusel kättesaadavaks. Uurimistulemused on näidanud, et ajavahemikul 1970-2000 toodeti rohkem infoinformatsiooni kui eelneva 5000 aasta jooksul kokku (Virkus, 2003b).

Teiseks, info edastamise võimalusi on varasemast palju rohkem ning tehnoloogilised arengud on teinud juurdepääsu informatsioonile üha kergemaks. Rohkem kui kunagi varem pakutakse meile iga päev tooteid, teenuseid, ideid ja uskumusi. Lisaks pommitatakse meid pidevalt niisuguse infooga, mida me ei ole kunagi soovinud ega soovi (nt e-posti kaudu saadetavad rämpsikirjad, reklaam jms). Samas tuleb tõdeda, et inimese võime töödelda informatsiooni ei ole kasvanud samasuguse kiirusega. Meie võime lugeda teksti, vaadelda pildikujundeid, kuulata helisid ja haista on paraku suures osas samasugused nagu see oli Rooma senaatoritel või keskaegsetel õpetlastel. Kiire tehnoloogilise arengu tagajärjel oleme jõudnud situatsiooni, mil üha rohkem räägitakse infoüübusest või informatsiooni üleküllusest (Virkus, 2003b).

Informatsiooni, eriti digitaalse informatsiooni üleküllusest põhjustatud haigusele on antud isegi ametlik nimetus – “infoväsimuse sündroom” (*“information fatigue*

syndrome” / *IFS*) (Oppenheim, 1997). 1996. aastal 1300 firmajuhi hulgas läbiviitud uuring (Reuter Business Information, 1996) näitas, et informatsiooni üleküllus põhjustas sageli viivitusi otsuste vastuvõtmisel. E-kirjade läbivaatamine, millest sugugi kõik polnud relevantid, võttis firmajuhtidel enam kui tunni päevas. Teatud tipptundidel oli Interneti otsimootorite kasutamine infootsinguks väga aeganõudev protsess ja tõi sageli palju vastuseid, millest relevantsete leidmine osutus keeruliseks ja aeganõudvaks. Reuteri järgneva uuringu (1998) alusel väitis 38% firmajuhtidest, et suur hulk nende tööajast kulus infootsinguks; 43% kinnitas, et otsuste vastuvõtmine viivitus seetõttu, et infot oli liiga palju; 47% kurtis, et info puudus kiskus neid eemale peamistest tööülesannetest; 42% väitis info puudusest tulenevat stressi, mis viis pingeteni töökaaslastega, töörahulolu kaotuseni, tervisehäireteni; 61% kinnitas, et stress vähendas nende sotsiaalseid aktiivsusi; 60% kurtis info puudusest põhjustatud väsimust (Virkus, 2003b).

Sellegipoolest pole info üleküllus uus fenomen. Klapp (1986) väitab, et esimeseks sotsiaalteadlaseks, kes juhtis tähelepanu info üleküllusele oli tõenäoliselt Georg Simmel (Simmel, 1950). Info ülekülluse probleemid on pikka aega olnud uurimisobjektiks mitmete valdkondade teadlastele. Sotsioloogid ja poliitoloogid tavatsevad vaadelda seda fenomeni globaalses kontekstis (nt Deutsch, 1963), psühholoogid indiviidi tasandil (nt Miller, 1960, 1978) ja juhtimisteoreetikud otsuste vastuvõtmeprotsessides (Mintzberg, 1975). Info ülekülluse probleemid on uurimisobjektiks ka infoteadlastele (Case, 2002, Virkus, 2003b).

Muutunud on samuti hoiakud, põhimõtted ja uskumused, mis juhivad inimese käitumist õppimisel ja õpetamisel ehk õppimiskäsitlused. Uutes õppimiskäsitlustes on informatsiooni oskuslikul leidmisel, käsitlemisel ja kasutamisel oluline roll. Infokirjaoskust vajatakse nii isiklikus elus, õpingutes kui ka tööülesannete täitmisel.

Seega on intellektuaalse juurdepääsu tagamine inforessurssidele ja infokirjaoskuse arendamine muutunud raamatukogude oluliseks tegevusvaldkonnaks.

Raamatukoguhoidja roll

Info- ja kommunikatsioonitehnoloogia areng pakub raamatukoguhoidjatele uusi võimalusi hinnata kriitiliselt, kuidas informatsiooni ja infokirjaoskuse koolitust vahendada üliõpilastele ning õppejõududele vastavalt nende vajadustele. Infosüsteemide ja inforessursside kasutamise keerukuse ning informatsiooni kiire kasvu tingimustes asetuvad raamatukoguhoidjad üha enam konsultandi rolli (CETUS, 1997).

Mitmed autorid on käsitlenud raamatukoguhoidjate uusi rolle õppimise- ja õpetamise kontekstis. Esile on tõstetud partnerlust teaduskondade ja erialaspetsialistidega info edastamiseks ja infokirjaoskuse koolitusse integreerimiseks; informatsioonile juurdepääsu tõhustamiseks juhendkursuste loomist; üliõpilaste ja õppejõudude koolitamist hõlbustamaks juurdepääsu informatsioonile ja info hindamist; konsultatsioone inforessursside kasutamise esilekerkivate probleemide osas; ülikooli infopoliitika väljaarendamises osalemist ja selle mõjutamist; vajalike töövahendite loomist informatsioonile juurdepääsuks, informatsiooni valikut, selekteerimist ja organiseerimist; kasutatavate infotehnoloogiate tutvustamist ja nende efektiivse kasutamise tagamist (CETUS, 1997; Virkus, 2004, Virkus ja Metsar, 2005).

Uute rollide täitmine nõuab raamatukoguhoidjatelt uusi pedagoogilisi teadmisi, tehnoloogilisi oskusi, intellektuaalomandiga seotud teadmisi, suhtlemis- ja

läbirääkimisoskusi (Peacock, 2000). Paljud autorid on eelneva taustal kahtluse alla seadnud raamatukoguhoidjate pedagoogilise pädevuse ja kvalifikatsiooni (Brophy, 2001; Asher, 2003). Peter Brophy esitab küsimuse: “Ehk oleks parem ja otstarbekam, kui hoopis õpetajad arendaksid oma infooskuste alaseid teadmisi?” (Brophy, 2001: 8)

Peacock (2000, 29-30) identifitseeris neli barjääri, mis takistavad raamatukoguhoidjal täitmast pedagoogi-õpetaja rolli:

- 1) ebapiisav arusaamine, et infokirjaoskus on osa vajalikest üldteadmistest ning raamatukogudel on selle arendamisel täita tähtis roll;
- 2) ei teadvustata raamatukogu aktiivset rolli õppeprotsessis;
- 3) vastuseis lülitada raamatukogu partnerina õppeprojektidesse ja ülikooli projektidesse;
- 4) ebapiisav koostegevuse julgustamine ja motiveerimine ning finantseerimine (Virkus ja Metsar, 2005).

Kuigi infokirjaoskusest on raamatukoguringkondades räägitud alates 1970ndatest aastatest, leiavad mitmed autorid, et tulemused on selles valdkonnas siiski tagasihoidlikud. Johnston ja Webber (2003, 338), analüüsinud infokirjaoskuse olukorda Ameerika Ühendriikide kõrghariduses, täheldasid, et vaatamata viimasel kümnendil infokirjaoskuse arendamisele pööratud tähelepanule, pole isegi Ameerikas märkimisväärseid tulemusi ette näidata (Virkus, 2004, Virkus ja Metsar, 2005).

Peab siiski nentima, et kasutajakoolitus on teinud läbi silmanähtava arengu ja aidanud infokasutajal jõuda vajalike inforessurssideni. Raamatukoguhoidjad on koostanud hulgaliselt vajalikke abivahendeid, nt juhiseid inforessursside kasutamiseks ja hindamiseks, juhendmaterjale auditoorseteks näidistundideks, loonud läbi arvutivõrkude kasutatavaid info hankimise ja otsingu näidiskursusi, toetanud üliõpilasi ja õppejõudude kirjanduse loetelude koostamisel, lülitanud infooskuste kursusi õppekavadesse, programmidesse, kursustesse jms. Käesoleval ajal tavatsetakse lugejakoolituse kõrgeima vormina käsitleda infokirjaoskuse lõimumist (*embed*) õppeprotsessiga. Tegemist on infooskuste integreerimisega õppeprotsessi kursuse tasandil vastandina infooskuste eraldi õpetamisele õppekava, mooduli või kursuse raames. Seega seotakse infooskused kursuse, mooduli või õppekavaga juba selle kavandamisel ning need moodustavad õpitulemuste ühe osa. Selline lähenemine eeldab koolituse arendamisel ja läbiviimisel raamatukoguhoidja ning akadeemilise personali tihedat koostööd.

Mitmed institutsioonid on avaldanud nn “hea praktika“ juhendeid, kuidas peaks infokirjaoskust või infooskusi õppetööga siduma (Bruce, 2001; Wilson, 2001; ALA, 2003). Peamiste iseloomulike joontena domineerivad nendes juhendites tõhusa koostöö arendamine õppejõudude ja raamatukoguhoidjate vahel, infokirjaoskuse rolli teadvustamine erinevatel administratiivsetel tasanditel, raamatukoguhoidjate ja õppejõudude teadmiste ja oskuste tõstmine koolituse kaudu ning infotehnoloogia võimaluste ulatuslik kaasamine (Virkus ja Metsar, 2005).

Infouuringud

Informatsiooni hankimise, otsingu ja kasutamise uuringutega — infoteaduste peamiste uurimisvaldkondadega — hakati süstemaatiliselt tegelema möödunud sajandi algul. Tampere Ülikooli infoteaduste osakonna professorid Kalervo Järvelin ja Pertti Vakkari (1993) on nimetanud kogu infoteadust teadmiste hankimise teaduseks. Kuigi

infovajadust, hankimist, otsingut ja kasutamist analüüsivad teatud määral ka teised teadused (kommunikatsiooniteadused, kasvatusteadused, psühholoogia jt) tehakse peamised uuringud siiski infoteaduse valdkonnas (Virkus, 2003b).

Möödunud sajandi esimestel kümnenditel olid uuringute tähelepanu keskmes infokanalid ja -süsteemid, peamiselt raamatukogudes ja massimeedias. Kuni 1960ndate aastateni olid uuringud seotud peamiselt teadlaste ja inseneride infovajaduse ja -kasutamisega. Sellegipoolest peab tõdema, et need uuringud ei vaadelnud info hankimist tänapäevases tähenduses. Uuringute põhitähelepanu oli suunatud eelkõige info hankimise objektidele ja kohtadele nagu raamatud, ajakirjad, ajalehed ning raadio, televisioon, raamatukogud ja konverentsid. Uuriti formaalseid infosüsteeme ja infokasutaja asemel olid tähelepanukeskmes eelkõige infoallikad ja nende kasutamine. Kirjanduses nimetati neid uuringuid sellegipoolest infovajaduse ja kasutamise uuringuteks (*information needs and uses*), vahel ka kasutajauuringuteks (*user studies*) (Case, 2002; Virkus, 2003b).

Choo ja Auster (1993) iseloomustavad sellel perioodil domineerinud lähenemist kui süsteemikeskset. 1970ndatel aastatel nihkus uuringute põhitähelepanu süsteemilt inimesele kui informatsiooni loojale, hankijale ja kasutajale. Huvikeskmesse tõusid nn info mõtestatud kasutamise ehk *sense making* uuringud. Oluliseks teetähiseks kasutajakesksete uuringute arengus oli Ohio Riikliku Ülikooli professori Brenda Dervini 1976. aastal avaldatud artikkel, mis käsitles argiinfo vajadusi. Dervin väitis, et eelnevad infouuringud pöörasid tähelepanu küsimustele, “mida” ja “kuidas”, selle asemel, et esitada küsimus “miks”, st seni uuriti, mida inimesed loevad, mitte miks nad seda teevad (Virkus, 2003b).

Inimeste infokäitumist (*information behaviour*) on 1980ndatest aastatest alates uuritud paljudes kontekstides, paljude uurijate poolt ning ajendatuna arvukatest motiividest ja eesmärkidest. Peamised uurimisobjektid ülikooli raamatukogudes on olnud üliõpilased, väikene osa uuringutest on uurinud ka õppejõude ja kraadiõppureid. Viimasel ajal on uuritavate ring laienenud, haarates lapsi, eakaid ning puuetega infokasutajaid. Avardunud on ka argiinfo hankimise ja –vajadusega tegelevate uurijate ring. Case'i (2002) andmetel on informatsiooni hankimisest ilmunud üle 10 000 dokumendi ja see haarab paljusid valdkondi (Virkus, 2003b).

Mitmed uurijad on väitnud, et infootsingu ja hankimise vallas puudub keskne teooria. Enamus uuringutest ei pretendeerigi teooria arendamisele ja on üsna praktilist laadi, eesmärgiks on muuta paremaks teatud infoteenus või infoasutuse nagu raamatukogu tegevus. Enamus teooriaid, mida rakendatakse informatsiooni hankimise ja kasutamise uurimisel pärinevad sotsioloogia, massikommunikatsiooni ja psühholoogia valdkonnast. Teatud mõjutusi on organisatsioonikäitumise ja juhtimise, majanduse ja lingvistika vallast. Mõned näited infoteadlastest, kes on kasutanud teiste valdkondade teooriaid: Wilson (1999) on kasutanud Bandura sotsiaalse õppimise teooriat; Erdelez (2000), Pettigrew (2000), Savolainen (2001) ja Wicks (1999) Dunn'i ja Granovetteri sotsiaalsete võrkude teooriat; Chatman (1986) ja Case (1987) Rogersi innovatsiooni hajumise teooriat; Talja (1997), Olsson (1999), Tuominen (1997) ja Radford (2001) Foucault'i teadmiste ja võimu diskursust; Anderson (1996) ja Bryant (1984) Folkmani stressi ja toimetuleku teooriat.

Milleks me vajame infouuringuid?

Teooria ja teoreetilised mudelid võimaldavad näha argielu iseloomulikke jooni ja mõista põhiprintsiipe, millel põhineb eesmärgipärane ja produktiivne tegevus (Kelly, 1963, 18).

Kuigi on läbi viidud palju uuringuid ja me mõistame paremini infokasutaja käitumist, väidab Kuhlthau (2004), et raamatukogu ja infoteaduse teoreetiline baas pole käesoleval ajal siiski küllaldane mõistmaks intellektuaalse juurdepääsu tagamist inforessurssidele, infokirjaoskust ja selle arendamist. Ta väidab, et raamatukogu ja infoteadus on käesoleval ajal veel teooria arendamise faasis.

Kokkuvõte

Kokkuvõtlikult võib märkida, et hariduse uus paradigma on tekitanud vajaduse raamatukoguhoidja rolli ja kohustuste ümberhindamiseks. Selles kontekstis on infokirjaoskuse temaatika omandamas rolli kõrghariduses ja saavutamas teadusraamatukogude tegevusstrateegiates järjest suuremat osakaalu. Need suunad iseloomustavad ülikooliraamatukogu ja teaduskondade partnerluses ning koostöös uusi arenguid, integreeritud ja lõimunud infokirjaoskuse mudelite väljatöötamist, info- ja kommunikatsioonitehnoloogia võimaluste efektiivset kasutamist ning aktiivõppe meetodite laialdast levikut. Sellegipoolest tuleb nentida, et tulemused infokirjaoskuse arendamisel on olnud tagasihoidlikud. Infokirjaoskuse juurutamine/elluviimine sõltub mitmetest faktoritest: rahvuslikust ja institutsionaalsest poliitikast, õppimise ja õpetamise käsitlustest, teaduskonna ja üliõpilaste vahelistest suhetest; rahalistest, inim- ja ajaressurssidest. Infokirjaoskuse tõhusale arendamisele loob eelduse vastavasisuline uurimistöö.

Kasutatud kirjandus

- American Library Association. Presidential Committee on Information Literacy. (1989). *Final Report*. Chicago: American Library Association.
- Asher, C. (2003). Separate but Equal: librarians, academics and information literacy. *Australian Academic and Research Libraries*, 34 (1), 52-55.
- Breivik, P. S. (2000). Information literacy for the skeptical library director. In: *Virtual Libraries: Virtual Communities, Proceedings of the IATUL conference, Queensland University of Technology, Brisbane, Australia, 3rd-7th July 2000*, Retrieved 1 May 2004 from http://www.iatul.org/conference/proceedings/vol10/papers/breivik_full.html (04.04.06)
- Brophy, P. (2001). *The Library in the Twenty-first Century: new services for the information age*. London: Library Association Publishing.
- Bruce, C.S. (1997) *Seven Faces of Information Literacy*. AUSLIB Press, Adelaide.
- Case, D. O. (2002). *Looking for Information: A Survey of Research on Information Seeking, Needs, and Behavior*. New York: Academic Press.
- CETUS (1997). *The Academic Library in the Information Age: Changing Roles*. (Discussion Series). Consortium for Educational Technology for University Systems, California State University, City University of New York, State University of New York. <http://www.cetus.org/> (04.04.06)

- Choo, C., Auster, E. (1993). Environmental Scanning: Acquisition and Use of Information by Managers. In: M. Williams (Ed.). *Annual Review of Information Science and Technology*, 28, 279-314. Medford, NJ: Learned Information.
- CILIP (2005) *Information Literacy: Definition*. London: CILIP. Retrieved 30 October 2005 from <http://www.cilip.org.uk/professionalguidance/informationliteracy/definition/> (04.04.06)
- Dervin, B. (1976). Strategies for dealing with human information needs: Information or communication? *Journal of Broadcasting*, 20 (3), 324-351.
- Deutsch, K. W. (1963). *The Nerves of Government: Models of Political Communication and Control*. New York: Free Press.
- Fjällbrant, N. and Malley, I. (1984). *User Education in Libraries*, 2nd ed. London: Clive Bingley.
- Homann, B. (2001). Difficulties and New Approaches in User Education in Germany. In: *Proceedings of the 67th IFLA Council and General Conference*, August 16-25, 2001. The Hague: IFLA. <http://www.ifla.org/IV/ifla67/papers/072-126e.pdf> (04.04.06)
- Järvelin, K., Vakkari, P. (1993). The Evolution of Library and Information Science 1965-1985: A content analysis of journal articles. *Information Processing & Management*, 29, 129-144.
- Kelly, G. A. (1963) *A Theory of Personality: The Psychology of Personal Constructs*. New York: W. W. Norton.
- Klapp, O. E. (1986). *Overload and Boredom: Essays on the Quality of Life in the Information Society*. Connecticut: Greenwood Press.
- Kuhlthau, C. C. (1987). An Emerging Theory of Library Instruction. *School Library Media Quarterly*, 16, 23-28.
- Kuhlthau, Carol C. (2004) *Seeking Meaning: A Process Approach to Library and Information Services*. 2nd ed. Westport, Conn.: Libraries Unlimited, c2004. xvii, 247 p.
- Miller, J. G. (1960). Information Input Overload and Psychopathology. *American Journal of Psychiatry*, 116, 695-704.
- Miller, J. G. (1978). *Living Systems*. New York: McGraw-Hill.
- Mintzberg, H. (1975). *Impediments to the Use of Management Information*. New York: National Association of Accountants.
- Oppenheim, C. (1997). Managers' Use and Handling of Information. *International Journal of Information Management*, 17(4), 246.
- Peacock, J. (2000). Teaching Skills for Teaching Librarians: postcards from the edge of the educational paradigm. *COMLA Seminar 2000: User Education for User Empowerment*. Christchurch, New Zealand 19-20 October, 2000.
- Reuters Business Information (1996). *Dying for Information? An Investigation into Information Overload in the UK and Worldwide*. London: Reuters.
- Reuters Ltd. (1998). *Out of the Abyss: Surviving the Information Age*. London.
- Rice, J. (1981). *Teaching Library Use: A Guide for Library Instruction*. Westport, Conn: Greenwood Press.
- Salony, M. (1995). The History of Bibliographic Instruction: Changing Trends from Books to the Electronic World. *The Reference Librarian*, 51/52, 31-51.
- Shera, J. (1972) An Epistemological Foundation for Library Science. In: *The Foundation of Education for Librarianship*, 7-35. New York: John Wiley & Sons.

- Simmel, G. (1950). *The Sociology of Georg Simmel*. Glencoe III: The Free Press.
- Tuckett, H.W., Stoffle, C. (1984), Learning Theory and the Self-reliant Library User. *RQ*, 24, 58-66.
- Virkus, S. (2003a). Information Literacy in Europe: A Literature Review. *Information Research*, 8(4), paper no. 159 [Available at: <http://informationr.net/ir/8-4/paper159.html>] (04.04.06)
- Virkus, S. (2003b). Infokirjaoskus ja infokäitumine infouuringute kontekstis: I. *Infofoorum* 7. 31. august 2003.
- Virkus, S. (2004). Information Literacy and Learning. *In: Libraries Without Walls 5: the Distributed Delivery of Library and Information Services*. Proceedings of an International Conference held on 19-23 September, 2003, organized by the Centre for Research in Library and Information Management (CERLIM), Manchester Metropolitan University, 97-109. Ed. By P. Brophy, S. Fisher, J. Craven. London: Facet Publishing.
- Virkus, S. (2005). Seeking Meaning of Information Literacy . Uverskaja, E.; Aarma, L. (Toim.). Informatsioon. Kommunikatsioon. Ühiskond = Information. Communication. Society (9 - 30). Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Virkus, S., Metsar, S. (2005). Digitaalne teadusraamatukogu kõrghariduse kontekstis. *Raamatukogu*, (1), 8 - 11.
- Webber S., Johnston, B. (2002). Assessment for Information Literacy. *Paper presented at the International conference on IT and information literacy, 20th-22nd March 2002, Glasgow, Scotland.*
- Wilson, L. A. (2001). Information Literacy: fluency across and beyond the university. In: Dewey, B. I. (ed.). *Library User Education: Powerful Learning, Powerful Partnership*. London: The Scarecrow Press, 1-17.
- Wilson, L.A. (1995). Instruction as a Reference Service. *In: Reference and Information Services: An Introduction* (ed by R. Bopp, L. Smith). Library science text series. 2. ed. Colorado: Libraries Unlimited, 152-184.
- Wilson, P. (1977). *Public Knowledge, Private Ignorance: Toward a Library and Information Policy*. Westport, Conn.: Greenwood Press. (Contributions in Library and Information Policy, 10).

RAAMATUKOGUDEVAHELISE LAENUTUSE ARENGUD JA TENDENTSID KODU- JA VÄLISMAAL

Maiu Sikk
TLÜ AR pearaamatukoguhoidja

Ükski raamatukogu pole täiuslik. Komplekteerida suudetakse vaid väike osa maailmas ilmuvast. Kui oma raamatukogu võimalused on ammendatud ja lugeja vajab midagi enamat, siis on tal võimalus pöörduda raamatukogudevahelise laenutuse (RVL) poole.

Raamatuid on ühest raamatukogust teise saadetud juba sajandeid. Eestis on esimesed raamatukogudevahelise laenutuse juhtumid teada aastast 1830 ja seotud Tartu Ülikooli raamatukoguga. Raamatuid saadeti väljaspoole Tartut ja Eestit ülikooli rektorile esitatud isiklike palvete alusel, otsus palve täitmise kohta tehti ülikooli nõukogu ja raamatukogu juhtkonna poolt. Protsess oli aeganõudev, peeti pikka kirjavahetust. Vahel saadeti raamatuid postiga, kuid enamasti tegelesid raamatute saatmisega saatkonnad. Vahel nõudis raamatukogu kinnitust tuleohutuse kohta selles raamatukogus, kuhu raamat saadeti. Kirjandust telliti igalt erialalt. Põhiliselt saabusid tellimused Saksamaalt, Venemaalt ja Lätist.

Näiteks 1895. aastal soovis Preisi Teaduste Akadeemia tellida saksa filosoofi Immanuel Kanti käsikirju, et need välja anda. Need ka saadeti, kuid avaldamine võttis plaanitud kauem aega, ja materjalid tagastati alles 100 aastat hiljem Göttingeni Ülikooli Raamatukogu poolt, kuhu käsikirjad vahepeal sattunud olid.

Siiski võib raamatukogu dokumentidest välja lugeda, et RVL-i teenusesse ei suhtunud raamatukogu juhtkonnas just hästi, kuna protsess oli töömahukas ja raamatud saadeti väga pikaks ajaks raamatukogust välja. Enamasti oli selle põhjuseks tellijate viivitus ja tsensuur. Dokumendiedastus hakkas samuti ilmutama esimesi märke, kuid seda oli üsna raske teostada – koopiaid tuli ju kirjutada käsitsi.

Näiteks 1914. aastal saabus Saksamaalt palve saata koopia rootsi 16-17. saj. riigimeeste ja sõjaväelaste perekonna, De La Gardie'de arhiivis olevast kirjast. Teoreetiliselt oleks olnud võimalik see koopia valmistada, kuid raamatukogul polnud kedagi ümber kirjutama panna.

Omalt poolt tellisid kirjandust ka Tartu Ülikooli (TÜ) õppejõud ning tudengid. Tellimused saadeti enamasti Peterburi raamatukogudesse, kus oli suur valik vene ja välismaa perioodikat.

Ametlikuma aluse sai RVL TÜ raamatukogus 1919. aastal Alates sellest aastast lubati raamatuid saata teistele raamatukogudele. Tingimuseks oli, et nad garanteerivad raamatute säilimise ja on valmis ka raamatuid vastu saatma. 1921 lisati reeglitele, et välja võib saata ka käsikirju, kaarte, albumeid, üksikuid lehti. Otsuse kirjanduse

saatmise kohta tegi raamatukogu direktor, tähtaeg oli 1 kuu. Postiga saatmine võttis aega 1-2 nädalat ja raamatu kättesaamisest teatati kirjalikult.

Seadusandliku aluse sai RVL 1924. aastal, kui Riigikogu võttis vastu “Avalikkude raamatukogude seaduse”, mille alusel Tallinna linnavalitsus kehtestas raamatute saatmise korra ühest raamatukogust teise. Esialgu puudutas see ainult Tallinna Keskraamatukogu. Mõned punktid sellest seadusest:

- Tellimuse pidi saatma kohaliku raamatukogu juhataja isiklikult, või siis pidi tellija olema “Keskraamatukogu juhatajale hästi teada, usaldusväärne ja varandusliselt vastutusvõimeline isik.”
- Haruldasi raamatuid Tallinnast välja ei saadetud.
- Raamatuid ei tohtinud saata perekondadesse, kus esines nakkushaigusi.
- Korraga võis laenutada 3 raamatut.
- Tähtaeg oli 2 kuud.
- Tellija maksis teenustasu laenutuse eest 5 senti nädalas, samuti paki saatmise- ja tagastamiskulud ning viivist 3 senti päevas iga köite pealt.
- Raamatu kaotamisel tuli see asendada või maksta raamatu kahekordne hind ning trahv.
- Reeglite rikkumine võttis raamatukogult õiguse edaspidi tellida.

Kuni 1923. aastani ei pidanud välispartnerid noort Eesti riiki piisavalt usaldusväärseks ning raamatute saatmisel meile nõuti garantiisid, et raamatukogude ruumid pole tuleohtlikud ja postiteenus on turvaline.

Kuid usaldusväärsus kasvas tasapisi ja 1929 loodi Austria, Inglismaa, Itaalia, Balti riikide, Nõukogude Liidu, Rootsi, Poola, Saksamaa, Šveitsi, Taani ja Ungari vahel raamatukogude võrk, mis haaras 20 raamatukogu. 1930. aastatel oli rahvusvaheline, aga eriti kohalik RVL küllaltki populaarne ja tekkis vajadus seada sisse ühtsed reeglid.

1930. aastal toimus Riias esimene Balti riikide raamatukoguhoidjate kongress, kus arutati ka RVL-i küsimusi. Otsustati, et raamatukogud peavad vastama ühesugustele nõudmistele, tuleb koostada nimekiri usaldusväärsetest raamatukogudest, kuhu võib saata ka haruldasi raamatuid, ning raamatute saatmine tuleb korraldada ilma saatkondade vahendusega. Hiljem, kui RVL-ist hakkas rohkem raamatukogusid osa võtma, määrati TÜ raamatukogu RVL-i koordineerimise keskuseks.

Kõige rohkem telliti TÜ raamatukogust dissertatsioone. Tellimusi saabus Washingtonist, Londonist, Bristolist, Hamburgist, samuti teistest Balti riikidest ja Põhjamaadest.

Imselt on TÜ raamatukogu Eestis siiski ainus, kes rahvusvahelise RVL-iga enne I Maailmasõda tegeles. 1920. ja 1930. aastatel oli juba kontakte välisriikidega ka Eestimaa Kirjanduse Ühingu Raamatukogul, mille koosseisu kuulusid 1552. aastal asutatud Oleviste koguduse raamatukogu ja 1825 loodud Eestimaa Üldise Avaliku Raamatukogu kogud ja mis kuulub praegu TLÜ Akadeemilise Raamatukogu koosseisu. Kahe maailmasõja vahelisel ajal oli selle raamatukogu RVL-i partneriks Königsbergi Ülikool, kuid saadeti raamatuid ka Uppsala ülikoolile, telliti aga Helsingist ja Riist.

Peale II Maailmasõda, mil Eesti üle 50 aasta kuulus NL koosseisu, tuli elada ka vastavate seaduste alusel. 1955. aastal anti välja Üleliiduline RVL-i põhimäärus, mis oli kehtiv kõigile Nõukogude Liidu raamatukogudele. Selle eestikeelne ja Eesti jaoks kohaldatud versioon ilmus 1956. Kogu määrus oli seotud ideoloogilise propagandaga ega tunnistanud, et Eestis oli RVL ka varem Avalikkude raamatukogude seaduse alusel ning enne seda ilma regulatsioonideta eksisteerinud. Kuulutati, et alles sotsialismiajal on selline võimalus organiseeritud. Määrus rõhutab just väiksemate linnade, külade, tehaste raamatukogude vajadust kirjanduse järele, mida oli nüüd võimalik tellida suurtest keskraamatukogudest. Rõhutati, et kui raamatukogul puudub RVL, siis jätab ta rahuldamata lugejate vajadused ja järelikult töötab halvasti.

RVL-i teel tellimine oli lugejale tasuta, kõik raamatute saatmise ja koopiade valmistamisega seotud kulud kandsid raamatukogud.

Nõukogude Liidus hakkasid ilmuma kataloogid võõrkeelse teaduskirjanduse leidumuse kohta raamatukogudes, mille alusel tuli tellimusi vastavatesse raamatukogudesse saata. Toimis puu põhimõte, madalamalt kõrgemale. Näiteks külaraamatukogu oma tellimust otse Nõukogude Liidu Riiklikku Raamatukokku saata ei tohtinud. Määrati kindlaks keskraamatukogud loodusteaduste, meditsiini või ühiskonnateaduste valdkondades nii liiduvabariikide kui üleliidulisel tasemel. Väljastpoolt NL piire tellimine oli väga harvaesinev nähtus, paljud raamatud saadeti erihoidu ja neid sai kasutada ainult direktori loaga.

Eesti iseseisvumise järel sulgusid meile Venemaa raamatukogude fondid. Raamatukogud sattusid majandusraskustesse ning polnud võimelised enam lugejatele tasuta teenuseid pakkuma. Tuli hakata otsima uusi võimalusi ning lugejatelt raha küsima. 1993. aastal vastu võetud RVL-i juhend sätestab, et lugejal tuleb maksta raamatute tagastamise postikulud.

Praegu kehtib 1999. aastal vastuvõetud määrus, mille alusel on RVL kohustuslik kõigile raamatukogudele olenemata alluvusest. Selles on ka määratud tellimuste täitmise tähtajad.

Enne uue süsteemiga harjumist nii raamatukogude kui lugejate poolt olid RVL-i statistikanumbrid mitu aastat üsna tagasihoidlikud. Sellesse aega langes ka ELNET konsortsiumi poolt INNOPACI programmi ost. Kuigi programmi juurde on välja töötatud RVL-i moodul, jäi see tellimuste arvu vähesuse tõttu 10 aastat tagasi ostmata. Kuid oleme siiski kaasa läinud elektroonilise arenguga – kõigil suurematel teadusraamatukogudel on kodulehel tellimisvormid nii lugejatele kui teistele raamatukogudele. Seetõttu laekub u. 85 % tellimustest meile elektrooniliselt.

Otsides uusi allikaid, saatsime tellimusi algul katse-eksituse meetodil siia-sinna, praeguseks tellime kirjandust põhiliselt Põhjamaadest ja Saksamaalt.

Kõigil Põhjamaadel peale Soome on tasuta elektronkataloogid, samuti kasutame Karlsruhe virtuaalkataloogi. Saksamaal on loodud ka suurepäraselt töötav konsortsium Subito. Sellega on ühinenud palju suuri ülikooli- jm. teadusraamatukogusid. Tellime sealt koopiaid, mis saabuvad elektrooniliselt 1-2 päevaga. Ka Itaalia on osutunud maaks, kus RVL tundub hästi toimivat.

Ameerikast on võimalik tellida ainult *Congress Library*'st, ülejäänud USA ja Kanada raamatukogud otsivad igasuguseid põhjusi – näit. ei saadeta raamatuid “üle ookeani”. Inglismaal tegeleb RVL-iga ainult *British Library*, kuid tellimuse hind on väga kallis

ja ettemaksuks soovitakse suuremat summat. Venemaale saadetud tellimused jäävad enamasti vastusetta.

Hiljuti soovis üks lugeja tellida jaapanikeelset raamatut. Kuna me seda kusagilt Euroopast ei leidnud, saatsime tellimuse Jaapanisse. Sealsel Hoiuraamatukogul, kes meile raamatu võinuks saata, on aga omad reeglid. Nimelt tuleb kõigepealt registreeruda. Selleks tuleb saata raamatukogu direktori allkirjaga registreerumisevorm, pildid raamatukogu lugemissaalidest – tõestamaks, et meil on olemas lauad ja toolid, ning buklett raamatukogu üldise kirjelduse ja tegevusvaldkondadega. See kõik tuleb saata postiga ja seejärel otsustatakse 3 nädala jooksul, kas registreerida või mitte. Saadetud raamatuid tuleb mõistagi lugeda ainult lugemissaalis ning millegipärast on kategooriliselt keelatud kopeerimine. Maailm, nagu näha, polegi 200 aasta jooksul eriti palju muutunud.

Majanduslikel põhjustel lähevad raamatukogud järjest üle tasulisele teenindamisele. See toob endaga kaasa arved ja pankade ülekandetasud, mis võivad vahel olla suuremad kui arve ise. Seetõttu töötati IFLA-s 10 aastat tagasi välja maksevahend – *voucher*. Üks *voucher* maksab 8 eurot ja see on tavaliselt ühe laenutuse või koopia hind. See aitab kokku hoida pangakulusid ja on mugav.

Kuigi mõne raamatu või artikli leidmisega on probleeme, õnnestub meil siiski leida ja lugejale kättesaadavaks teha 80% soovitud. Tellimuste täitmise tähtajad on läinud suhteliselt lühikeseks – raamat saabub 1-2 nädalaga, elektrooniline koopia 1-2 päevaga ja paberkoopia umbes nädalaga.

Praegu võib täheldada seda, et koopiate tellimine väheneb ja raamatute tellimine kasvab. See on loomulikult põhjustatud elektrooniliste ajakirjade kättesaadavusest, sest viimase viie aasta artikleid peaaegu ei tellita. Rohkem kui poole tellijatest moodustavad spetsialistid ja teadurid, järgnevad üliõpilased, magistrandid ja doktorandid.

Eesti-sisene RVL kasvab jõudsalt, kirjanduse leidumise kontrollimisele aitab kaasa elektronkataloogi olemasolu, postikulud Eestis pole ka väga suured. Teenindame põhiliselt Eesti raamatukogusid, välismaalt saabub tellimusi harva. Loogiline – miks peakski muu maailm väikeriikide elektronkatalooge pidi nõela heinakuuhjast otsima. Siiski valmis hiljuti meie raamatukogu, RR, TÜ ja TTÜ ühine ingliskeelne portaal, kus on iga raamatukogu lühike iseloomustus, link meie elektronkataloogi, tingimused ja tellimisblankett. Esimesena Eestis hakkasime 2005. aasta kevadel edastama teistele raamatukogudele koopiaid elektrooniliselt ehk tegema *Document delivery*'t.

Kuna RVL-is sõltub palju raamatukogudevahelisest koostööst, siis korraldatakse selle paremaks toimimiseks konverentse, et edastada uudiseid ja saada isiklikke kontakte. Iga kahe aasta tagant korraldab neid IFLA, viimane toimus septembris 2005 Rahvusraamatukogus. Üle aasta korraldatakse ka Põhjamaade RVL-i konverentse. Üks olulisi teemasid, millele alati keskendutakse, on ressursside jagamine. Mõnel konverentsil on ka autoril õnnestunud osaleda. See on palju aidanud ettekujutuse saamisel, kuidas RVL-maailmas orienteeruda.

RVL valdkonda kajastab ajakiri “Interlending & Document Supply”. Viimases ilmus ka autori, TÜ Raamatukogu ja Rahvusraamatukogu poolt IFLA konverentsiks koostatud ettekanne (Lushchik, Mikson, Sikk, 2006).

Kokkuvõtteks võib nentida, et RVL on tänuväärne süsteem hankimaks vajalikke teavikuid, mida koduraamatukogus pole, suhteliselt soodsa teenustasu eest. RVL on omamoodi järel- või täiendkomplekteerimine ja selle võimalustega tuleks komplekteerimise koordineerimisel rohkem arvestada.

Kasutatud kirjandus

Lushchik, M. Mikson, M., Sikk, M. (2006). Estonian interlending and document supply: historical experience and today's reality. *In: Interlending and Document Supply*, 34, 1, 21-23.

OLEVISTE RAAMATUKOGUST AKADEEMILISEKS RAAMATUKOGUKS

Kaja Tiisel
TLÜ AR teadur

Praegune Tallinna Ülikooli Akadeemiline Raamatukogu on loodud 1946. aastal kui Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keskraamatukogu. Kuigi me tähistame täna meie raamatukogu 60. juubelit, ulatub selle kogude ajalugu ometi rohkem kui 450 aasta taha. Aastal 2002 oli Tallinna ja Eesti kultuuriloos tähelepanuväärne tähtpäev: 450 aastat tagasi asutati Oleviste kiriku juurde raamatukogu, millest sai Tallinna linna esimene avalik raamatukogu.

Selle raamatukogu loomine Tallinnas on vahetult seotud reformatsiooniga. 1524. aastal pöördus Martin Luther kõigi Saksa linnade raehärrade ja bürgermeistrite poole kirjaga, milles ta kutsus üles asutama koole ja raamatukogusid. Selle üleskutse peale loodigi raamatukogud enamikus protestantlikes linnades, sealhulgas Riias ja Tallinnas.

Reformatsiooni järel sai peakirikuks Oleviste. Selle raamatukogu asutamise aja suhtes lähevad uurijate arvamused lahku, sest mingit asutamisdokumenti ei ole õnnestunud leida. Vanim säilinud dokument, mis tõendab Oleviste raamatukogu asutamist, on selle omaaegse bibliotekaari Heinrich Bröckeri 1659. aastal alustatud rahaliste annetuste registreerimise raamat. See algab raamatukogude ajalugu käsitleva üldise sissejuhatusega, kus Bröcker märgib Oleviste raamatukogu asutamisaajaks aasta 1552. Bröckeri poolt 1658. aastal alustatud inventarinimestiku pealkiri viitab samuti 1552. aastale ja kõlab: “Nende raamatute nimekiri, mis vanast Tallinna raamatukogust 1552. aastast saadik järele jäänud ja nüüd veel Oleviste kirikus alles on”. On muidugi võimalik, et Oleviste kirikul oli juba varem mingi raamatukogu, mis pärast reformatsiooni uut kogu luues selle aluseks jäi.

Tallinna raamatukogude käekäigu kohta 16. sajandi teisel poolel puuduvad teated. 17. sajandi alguse kohaliku kirikukorralduse 17. peatükist “Raamatukogust ja raamatuvarust” võib lugeda, et nii Niguliste kui ka Oleviste raamatukogu olid selleks ajaks juba laostunud. Küllap oli põhjuseks Liivi sõda ja sellele järgnenud sõjakäigud, taudid, näljahäda ja üldine majanduslik kaos.

Alates 17. sajandi teisest veerandist, kui kogu Eesti ala oli läinud Rootsi kuningriigi koosseisu ja poliitiline olukord mõneks ajaks stabiliseerunud, elavnes Tallinnas ka kultuurielu. Gümnaasiumi (1631) ja selle juurde kuuluva trükikoja (1633) asutamine olid tähelepanuväärseiks sündmusteks Tallinna kultuurielus. Kui seni oli linna vaimne elu koondunud kirikute ümber, siis gümnaasiumiga sai Tallinn mitte ainult õppeasutuse, vaid ka teadusliku töö keskuse, mille ümber koondusid linna ülikooliharidusega kodanikud. Kutse- ja teaduslikuks tööks vajasid literaadid erialast kirjandust. Kirikute stiihiliselt komplekteerunud raamatukogud ei vastanud teadusliku töö vajadustele. Et tarvidus teadusliku raamatukogu järele oli väga suur, selgub

tõigast, et linna raad juba 1658. aastal, veel enne kui eelmisel aastal linnas puhkenud laastav katk oli täiesti vaibunud, asus raamatukogusid uuendama. 1658. aasta varasügisel võttis Tallinna raad vastu otsuse reorganiseerida raamatukogu Oleviste kiriku juures. Niguliste raamatukogu senine tegevus katkes, allesjäänud raamatud viidi Olevistesse ja pandi kokku vanast Oleviste kogust säilinud köidetega. Tegelik ümberkorraldustöö anti 1658. aasta 3. septembril ametisse määratud bibliotekaari Heinrich Bröckeri hoolde, kes selle ka lõpule viis, koostades ühtlasi juba eespool mainitud inventarinimestiku, mille pealkirja põhjal peetakse Oleviste kogu asutamisaajaks aastat 1552.

Mida sisaldas Oleviste kogu? Üldised põhimõtted reformatsioonijärgsete raamatukogude komplekteerimiseks olid esitatud juba Lutheri kirjas, millega ta kutsus üles raamatukogusid asutama. Luther soovitas asutatavasse raamatukogudesse soetada vaimulike väljaannete kõrval ka kirjandust õigusteaduse, meditsiini ja nn. vabade kunstide, s. o. grammatika, dialektika, retoorika, aritmeetika, geomeetria, muusika ja astronoomia alalt, kroonikaid ja ajalookäsitlusi ning antiikautorite teoseid, viimaseid kreeka ja ladina keele õpetamiseks. Eesmärgiks seati seega universaalse teadusliku raamatukogu loomine.

Oleviste kogu inventarinimestikest nähtub, et neid nõuandeid ka järgiti. Ajapikku teadusliku kirjanduse osatähtsus kasvas, saavutamata siiski ülekaalu usulise üle. Sihipäraste ostudega täiendati raamatukogu siiski vähe: kuni 17. sajandi lõpuni osteti ehk ainult kümnendik raamatuist. Suurem hulk raamatutest tuli kogusse kas kingituste või pärandustena.

Linnaraamatukoguks ümberkorraldatud Oleviste kogu läks rae ja vaimulikkonna esindajatest koosneva konsistooriumi hoolde alla, kes laekuvatest trahvirahadest poole pidi andma raamatute ostuks. Raad omalt poolt määras 1660. aastal raamatukogule 200 taalrit ühekordset toetust, samuti laekus rahalisi annetusi üksikisikutelt. Üldiselt paistab, et raamatukogul rahapuudust ei olnud.

Nii lõppes esimene etapp Tallinna reformatsioonijärgsete raamatukogude kujunemises linnaraamatukogu loomisega. Kuigi uut raamatukogu otseselt linnaraamatukoguks ei nimetatud, võime siiski kõnelda sellest kui linna-, mitte enam kui kirikuraamatukogust. Sellele viitab nii nimi Tallinna raamatukogu (Bibliotheca Revaliensis) kui ka linna vapi kasutamine raamatukogu superekliibrisel, samuti rae initsiatiiv raamatukogu ümberkorraldamisel ja selle tegevuse pidev kontrollimine edaspidi.

18. sajand algas Eesti ala ajaloos murranguliste sündmustega. 1710. aasta augustis alustasid Vene väed Tallinna piiramist. Linnas puhkenud katku suri suur osa elanikest, sealhulgas ka kaks Oleviste bibliotekaari. Asjaolu, et linn lahinguta kapituleerus, päästis Oleviste raamatukogu võimalikust hävingust. 10. juulil 1712 nentis raad oma koosolekul, et raamatukogu vajab korrastamist ja paremat hooldamist ja otsustas võtta ametisse uue raamatukoguhoidja. Selles, kes lõpuks Oleviste bibliotekaariks sai või kas sellele kohale üldse keegi võeti, ei ole selgust. Paistab nimelt, nagu oleks raad millegipärast Oleviste kogust hoopis loobunud, sest 20. augustil 1714 asutas ta oma, st raeraamatukogu. Edaspidi on raeprotokollides juttu juba ainult raeraamatukogust. Nii kaotas Oleviste kogu oma positsiooni linna keske teadusliku raamatukoguna ja muutus järk-järgult uuesti kirikuraamatukoguks, mandudes sellenagi lõpuks "pigem uudishimu kui teadmishimu rahuldavaks muinsuseks", nagu tema kohta kirjutatakse 1834. aastal ilmunud Tallinna raamatukogude ülevaates.

Oleviste kirikul üksi ei olnud raamatukogu väarikaks ülalpidamiseks piisavalt jõudu ja vara. Niiviisi, rae poolt hüljatud, kirikule koormavaks muutunud, korduvalt ühest kohast teise kolitud, niiskusest rikutud, oli kunagine väarikas Oleviste raamatukogu olukorras, kus ei teatud, kuhu teda panna või mida temaga teha. Pärast 1820. aasta tulekahju uuesti ülesehitatavas Oleviste kirikus ei olnud kohta raamatukogu jaoks enam ette nähtud. Et pääseda raamatukogule ruumi üürimise kuludest, otsustas kirikukonvent lõpuks Oleviste kogu deponeerida 1825. aastal asutatud ning 1831. aastast peale kubermanguraamatukoguna tegutsenud Eestimaa Üldise Avaliku Raamatukogu koosseisu. Lepiti kokku, et konvent ei või raamatuid tagasi nõuda enne kümne aasta möödumist, st mitte enne 1841. aastat. Kokkuleppe kinnitas Tallinna raad 19. juunil 1831.

Põhikirja järgi oli asutatud Eestimaa Üldine Avalik Raamatukogu mittevõõrandatav ühiskondlik omand, mille valitsemise õigus kuulus asutajatele või nende poolt valitud järglastele. Raamatukogu võisid kasutada kõik soovijad kindlaksmääratud aastamaksu eest. Laenutamine toimus ainult üks kord nädalas, ühe tunni jooksul.

Raamatukogu fondi tuumikuks said mitmed pärandused ja annetused. 1833. aastal sisaldas Eestimaa Üldise Avaliku Raamatukogu põhifond 3896 ja Oleviste kogu 2732 teost, seega kokku 6628 teost ligikaudu 10 000-s köites. Raamatukogu juures tegutses ajakirjade lugemislaud. Avatud oli raamatukogu endiselt üks kord nädalas. Kohalikus ajakirjanduses heideti raamatukogule ette lugemismaksu, mis oli vastuolus avalikkuse printsiibiga, seades raamatukogu kasutamise sõltuvusse lugeja varanduslikust seisundist. Kuna aga raamatukogul puudusid muud sissetulekud, oli lugemismaksu võtmine paratamatu.

1841. aastal asuti organiseerima uut literaatide seltsi, Eestimaa Kirjanduse Ühingu (EKÜ, *Estländische Literärische Gesellschaft*), millest pidi saama laiema profiiliga teaduslik ühing. Ühingu põhimäärus (statuut) kinnitati 1842. aastal.

Juba 1841. aastal otsustati Eestimaa Üldine Avalik Raamatukogu ühendada loodava EKÜ-ga ning kehtestati põhimõte, et ühingu likvideerimise korral pidi raamatukogu jääma endiselt Eestimaa kubermangu ja Tallinna linna haritud lugejate võõrandamatuks ja puutumatuks omandiks, st suveräänseks asutuseks. Raamatukogule laekuvad toetused moodustasid märkimisväärse osa ühingu sissetulekuist. Ajapikku raamatukogu kulud suurenesid, toetussummad aga püsisid enam-vähem muutumatuina. Ühing pidi hakkama raamatukogu finantseerima. Toetuste lakates muutus raamatukogu täielikult EKÜ ülalpeetavaks. Pikapeale hakatigi käsitlema Eestimaa Üldist Avalikku Raamatukogu kui Eestimaa Kirjanduse Ühingu raamatukogu. Ühingu 1913/1921. aastate aruandes mainitakse isegi raamatukogu asutamist juba ühingu teenena. Pikaajalise omastamisprotsessi loogiliseks lõpuks sai 1923. aastal tehtud ja ametlikus korras kinnitatud muudatus EKÜ põhikirjas, kus lõik "Ühing valitseb Eestimaa Avalikku Raamatukogu ja hoolitseb tema täiendamise eest" asendati sõnadega: "Selts juhib oma raamatukogu, mis on üldiseks tarvitamiseks ligipääsetav, ja hoolitseb tema täiendamise eest". Sellega oli Eestimaa Üldine Avalik Raamatukogu ka juriidiliselt tunnistanud EKÜ raamatukoguks. Seega oli ka Oleviste kogu valdajaks Eestimaa Kirjanduse Ühingu raamatukogu ning aastail 1863-1864 olid Oleviste raamatud arvele võetud kui selle raamatukogu üks osa ning muude raamatute hulka hajutatud.

Komplekteerimise profiililt oli juba Eestimaa Üldise Avaliku Raamatukogu näol tegemist universaalse fondiga teadusliku raamatukoguga, millele oli asutajate poolt

antud suund baltikale: 1828. aastal pöördus bibliotekaar Paucker avalikkuse poole üleskutsega annetada raamatukogule mitmesuguste teaduste ja kirjandusalaseid trükiseid ning käsikirju, eriti aga baltikat (*Vaterländische Schriften*), st siinsetes provintsidest trükitud-kirjutatud või neid provintse käsitlevaid teoseid. Sama komplekteerimissuunda jätkas ka EKÜ.

Komplekteerimise allikaiks olid tasuta annetused ja pärandid, vahetus ning ostud.

Suurema osa raamatukogu juurdekasvust moodustasid tasuta saadud teosed. Neist moodustus raamatukogu juba asutamisel. Annetusi ja pärandeid saadi nii üksikisikuil kui asutustelt.

Osaliselt või tervikuna andsid oma raamatukogud EKÜ-le üle veel rida asutusi ja organisatsioone. Nii liideti Eestimaa Üldise Avaliku Raamatukogu fondi peale Oleviste raamatukogu (1831) osa Tallinna raeraamatukogust (1882), Eestimaa Saksa Ühingu (*Estländischer Deutscher Verein*, 1914) ja Toomkooli (1927) raamatukogud.

Ülevõetud raamatukogude, tasuta saadud annetuste ja päranduste suurest osatähtsusest tingituna kujunes Eestimaa Üldise Avaliku Raamatukogu fond kirjuks: selles leidis palju vananenud ja väheväärtuslikku kirjandust, defektseid köiteid, puudulikke komplekte, aga ka palju dublette. Kõik see seletub raamatukogu stiihilise komplekteerimisega, mida plaanipärased ostud ei suutnud tasakaalustada.

Tähtsuset teiseks komplekteerimise allikaks oli vahetus, mille olemasolu esmakordselt mainitakse 1859/1860. aasta aruandes. Ostud olid komplekteerimises arvuliselt viimasel kohal, kuigi nende osatähtsus pidevalt kasvas. Fondi kasutatava osa sisulise koostise kujunemises olid nad määravad. Ostu teel toimus raamatukogu sihikindel, plaanipärane komplekteerimine vastavalt tehtavale teaduslikule tööle ja uurijate vajadustele.

Sel kombel annetustest, vahetustest ja ostudest komplekteerituna kasvas raamatukogu fond jõudsalt, sisaldades 1833. aastal 6628 teost (ca 10 000 köites), 1938. aastal aga 52 464 teost (90 900 köites).

1940. aastal riigistatud Eestimaa Kirjanduse Ühingu raamatukogu oli seega enam kui 100 aasta jooksul (1825-1940) ajalooliselt kujunenud kultuurivara. Tema kirjavõitu fond sisaldas rohkesti teaduslikke väärtteoseid, eriti baltikat, samuti palju haruldasi ja koguni unikaalseid väljaandeid.

Pärast Nõukogude võimu kehtestamist Eestis 1940. aastal, kui kõik Eestimaa Kirjanduse Ühingu varad riigistati, anti raamatukogu üle Eesti NSV Riiklikule Ajaloomuuseumile, sealt 1950. aastal Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keskraamatukogule. 1968. aastal loodi Keskraamatukogu koosseisus baltika ja haruldaste raamatute osakond - peamiselt kunagise EKÜ Raamatukogu, sealhulgas ka Oleviste kogu raamatutest. Selles osakonnas säilitatakse neid raamatuid tänaseni.

Nagu juba alguses öeldud, asutati **Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keskraamatukogu (TA KRK)** Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrusega 5. aprillil 1946. aastal. Sama aasta 19. detsembril kinnitas Riiklike Koosseisude Komisjon raamatukogu koosseisu 13 ametikohta. Praktilist tegevust raamatukogu töö korraldamisel alustati 1947. aasta jaanuaris Teaduste Akadeemia majas Sakala t. 35, kus raamatukogule anti kasutada 4 tuba. Asutamisel oli raamatukogu fondi suurus 1800 arvestusüksust ja 1948. aasta aprillis avatud lugemissaalis kuus lugejakohta. 1947. aasta jooksul laenutati 80 lugejale 320 raamatut. 1947. aasta maist hakati saama

Eestis ilmuvatest trükistest 2 sundeksemplari, 1948. aasta veebruarist üleliidulist sundeksemplari. Esimeste tegevusaastate jooksul käivitus raamatute registreerimine ja töötlemine, alustati bibliograafiliste kartoteekide ja raamatunäituste koostamist, loodi esimesed RVL sidemed, töötajad täiendasid erialaseid teadmisi kursustel ning osalesid Tallinna linna taastamisel.

Juba asutamisaastatest alates on raamatukogu enamasti kummitanud ruumipuudus. Nagu juba eespool mainitud, liideti 1950. aastal TA KRK-ga Ajaloomuuseumi raamatukogu koosseisu kuulunud kunagise Eestimaa Kirjanduse Ühingu raamatukogu, sealhulgas ka Oleviste kogu.

1952. aastal koliti TA KRK uude majja Estonia pst. 7. Eraldi ruumid said lugemissaal, kojulaenutus ja osakonnad. 1956. aastal möödus 10 aastat raamatukogu asutamisest: hoidlaruumid olid raamatutest tulvil, uut kirjandust polnud kuhugi panna. Töötajaid oli 32, kogude suurus 650 000.

1959. aastal valmis raamatukogu uue, s.t. praeguse hoone projekt ning alustati ehitamist. Hoone valmimine viibis, kuid 1964. aastal hakati osakondi järk-järgult uude hoonesse kolima. 1965. aastal sai raamatukogu uueks nimetuseks **Eesti NSV Teaduste Akadeemia Teaduslik Raamatukogu (TATR)**. 1967. aastal kolisid viimased osakonnad uude majja ning hakkasid tööle 7 lugemissaali.

1975. aastal kinnitati TA presiidiumi otsusega TA raamatukoguvõrk ning TATR-ist sai võrgu organiseerija ja juhendaja. 1976. aastal, kui asutamisest möödus 30 aastat, oli raamatukogus töötajaid 156, kogude suurus aga 2 620 238.

1978. aastal moodustati rahvusbibliograafia koostamise töögrupp. (Trükist ilmusid retrospektiivse rahvusbibliograafia esimesed köited "Eestikeelne raamat 1901-1917" I ja II köide 1993. aastal.) 1982. aastal laiendati raamatukogu kasutajaskonda: lugejaks võeti nüüd ka mitmesuguste kultuurialade töötajaid ja kõiki üliõpilasi.

Ühiskonnaelu muudatused kajastusid küllalt kiiresti ka raamatukogu tegevuses. Näiteks lõpetati 1988. aastal enamikul levikupiirangutega trükistel hoiu ja laenutamise erirežiim. Asuti kataloogima väliseesti kogu kirjandust, mis seni üldkataloogides ei peegeldunud. 1989. aastal muudeti taas raamatukogu nime ning selleks sai **Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu (TAR)**.

Alates 1994. aasta 1. jaanuarist rahastas TAR-i tegevust vahetult Kultuuri- ja Haridusministeerium. Eesti Teaduste Akadeemia reorganiseerimise järel lakkas raamatukogu olemast TA allasutus. 1. novembrist 1995 arvati Teaduste Akadeemia Raamatukogu Kultuuri- ja Haridusministeeriumi valitsemisalasse. Samal aastal astus raamatukogu asutajana Eesti Raamatukoguvõrgu Konsortsiumi (ELNET Konsortsium) liikmeks.

Raamatukogu 50. juubelit 1996. aastal tähistati taas näituse ja konverentsiga ning hulga muude üritustega. Töötajaid oli raamatukogus 182, kogude suurus uue rahvusvahelise statistikastandardi järgi oli 2 855 894.

1997. aastal kerkis taas päevakorrales raamatukogu nime muutmise küsimus. 19. märtsist sai raamatukogu uueks nimeks **Eesti Akadeemiline Raamatukogu (EAR)**. 1998. aasta 30. novembril sisestati EAR-is esimene kirje elektronkataloogi.

2000. ja 2001. aastal toimunud läbirääkimiste tulemusena viidi Eesti Akadeemiline Raamatukogu Kultuuriministeeriumi valitsemisalast üle Haridusministeeriumi

valitsemisalasse. 2002. aasta möödus EAR-i Tallinna Pedagoogikaülikooliga ühinemise ettevalmistamise tähe all, kuid tähistati ka näiteks Tallinna Oleviste Raamatukogu 450. juubelit. 2. aprillil 2003 allkirjastati valitsuse korraldus Eesti Akadeemilise Raamatukogu ühinemiseks Tallinna Pedagoogikaülikooliga. 8. aprillil sõlmisid haridus- ja teadusminister ja TPÜ rektor lepingu Eesti Akadeemilise Raamatukogu ühinemisest Tallinna Pedagoogikaülikooliga. Seoses sellega ühines ka TPÜ Raamatukogu Eesti Akadeemilise Raamatukoguga ning ühiseks nimeks sai **TPÜ Akadeemiline Raamatukogu**. Narva maanteele jäi ainult lugejateenindusosakond, mis nimetati ümber Õpperaamatukogu osakonnaks, teised osakonnad toodi Rävale puiesteele.

Seoses Tallinna Pedagoogikaülikooli ümbernimetamisega Tallinna Ülikooliks on ka raamatukogu alates 18. märtsist 2005 **Tallinna Ülikooli Akadeemiline Raamatukogu (TLÜAR)**.

EESTI JA LÄTI RAAMATUKOGUDE AJALOOListED KONTAKTID

Milvi Skribe

Läti Ülikooli Raamatukogu teenindusosakonna juhataja

Läti Akadeemilise Raamatukogu, Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu ja Leedu Teaduste Akadeemia Raamatukogu koostöö algas 1960. aastate lõpus. 1966. aasta sügisel toimus Tallinnas tavapärase raamatukogude direktorite koosolek, mille käigus Eesti TA Raamatukogu töötaja Aita Karjatse esitas idee korraldamaks Baltimaade akadeemiliste raamatukogude suviseid ühisseminare vaheldumisi Eestis, Lätis ja Leedus. Üritusele nime saamiseks kuulutati välja konkurss, mille võitis Voldemar Milleri pakutud **Bibliopolis**.

Esimene Bibliopolise konverents toimus 1967. aasta suvel Lõuna-Eestis, Viitinas. Konverentsi kavas olid ettekanded, ekskursioonid ja rahvusliku temaatikaga puhkeõhtud. Esimesel konverentsil esindasid Läti Akadeemilist Raamatukogu 23 delegaati. Ä. Brempele ettekanne käsitles baltika kogusid, E. Katajts raamatukogude välisvahetust, A. Aruja perfokaartide kasutamist bioloogia bibliograafia koostamisel, V. Miller kodulooliste materjalide säilitamist ja N. Rozova kirjanduse bibliograafiat.

Bibliopolis II toimus 1968. aastal Lätis Lielvārdes ning Bibliopolis III 1969. aastal Leedus, Šilas. Et iga-aastane Bibliopolise korraldamine osutus liialt vaevanõudvaks, otsustati konverentsi iga kahe aasta tagant korraldama hakata.

Bibliopolis IV toimus 1971. aastal taas Eestis, Kloogal. Eesti raamatukoguhoidjate ettekanded käsitlesid matemaatiliste meetodite kasutamist töö analüüsimisel, hindamismeetodite valikut ja töö efektiivsuse määramist. Leedu esindaja A. Ivaškevičius andis ülevaate raamatu teekonnast raamatukogudes ja Läti esindaja T. Ziņkova välismaise kirjanduse kasutamise efektiivsust.

Bibliopolis V viidi läbi 1973. aastal Lätis, Burtņiekis. Eesti spetsialistide ettekanded andsid ülevaate teadlaste teenindamisest Eesti, Läti ja Leedu TA raamatukogudes, Läti ja Leedu ettekanded raamatuvahetusest TA raamatukogudes ning raamatukogudevahelise laenutusest (RVL). Lugejate teenindamise, sh statistika, küsimusi käsitles E. Vatter. O. Odzeļēviča. Järeldati, et käsitletavates raamatukogudes on sarnane olukord nii kogude kui ka lugejate võõrkeelte oskuse osas.

Tulevikku vaatavalt arutleti ka ühiste uuringute kavandamise üle. Otsustati alustada **sotsialistliku võistluse** korraldamisega kolme Balti vabariigi TA raamatukogude vahel.

Eestis, Ojaäärsel toimunud Bibliopolis VII oli pühendatud Suure Oktoobri 60. aastapäevale. Läbivaks teemaks oli teadusraamatukogu töö efektiivsus. Esinesid Lätist V. Zinkina ja V. Indāne; ülevaate trükiste vahetuse koordineerimisest tegi E. Katajts.

Bibliopolis IX toimus 1981. aastal Leedus, Nemenčines. Eriliseks tegi selle E. Valk-Falgi ettekanne kuuluvusmärkidest 16. -17. sajandi raamatutes.

Enne kümnendat konverentsi korraldati ürituse lipu ja hünni konkurss. Parima kavandi, mille järgi A. Karjatse lipu ka valmistas, esitasid leedulased. Parimaks hünni sõnade autoriks tunnistati T. Reimo. Kümnes Bibliopolis toimus 1983. aastal Saaremaal, Mändjalas.

1980. aastate alguses alustasid tegevust **noorte spetsialistide nõukogud**. Seoses sellega kuulutati välja Baltimaade TA raamatukogude noorte spetsialistide võistluse tiitli „Parim noor raamatukoguhoidja” saamiseks. Kandideerijad said ülesandeks esineda ettekandega Bibliopolisel ning näidata oma erialaseid oskusi praktilises tegevuses.

Ühiskondlik-poliitilised muudatused peegeldusid ka Bibliopolise konverentsidel. 17. Bibliopolise teemaks oli „Baltimaade raamatukogud, nende kultuuriajalooline pärand: minevik, olevik, tulevik” ning alateemadeks elektroonilise teenindamise võimalused raamatukogus ja avalikud suhted.

Kui kirjeldada Bibliopolise konverentsi arvudes, siis võib öelda, et kokku esitati 169 ettekannet; neist 61 Eesti, 56 Läti ja 52 Leedu spetsialistidelt. Olulisimateks teemadeks oli fondide komplekteerimine ja kasutamine, kataloogimine ja bibliograafia, teadlaste informatsiooniga varustamine. Tähelepanu pöörati ka raamatukogude ja raamatu ajalugu küsimustele.

1970. ja 1980. aastatel kujunes kolme Balti vabariigi TA raamatukogude üheks koostöövormiks sotsialistlik võistlus. Selle eesmärgiks oli kogemuste vahetamine, raamatukogu tööprotsesside ja teadustöö täiustamine. 1974. aastal töötati ühiselt välja eeskiri ja moodustati komisjon, mille koosseisus olid kõigi kolme raamatukogu administratsiooni ja ühiskondlike organisatsioonide esindajad. Lisaks peamistele näitajatele, st kogudele ja lugejateenindusele, hinnati ka päringute täitmise keskmist aega, väljaannete töötlemiseks kuluvat aega, konverentsiettekannete ja publikatsioonide arvu, töötajate haridustaset, tööeeskirju ja reegleid ning ühiskondlikku tööd. Tulemusi hindas komisjon kord aastas.

Kuigi sotsialistlik võistlus erinevate töötingimustega ja töökorraga raamatukogude vahel oli puhtformaalne, motiveeris see mõtlema töö parendamise üle.

Korraldati ka ühiseid üritusi ning noorte spetsialistide praktiseerimist partner-raamatukogudes. 1980. aastate lõpuni vahetasid raamatukogud omavahel ka aastaaruandeid.

Raamatukogude üheks koostöövormiks kujunes TA instituutide väljaannete vahetamine. Läti TA raamatukogu 1972. aasta väljaandes *Grāmatnieks* märgitakse, et Eesti NSV TA raamatukogule on saadetud 128 ning vastu saadud 53 väljaannet. Näitena toodi Eesti NSV entsüklopeedia, läti ilukirjanduse tõlked eesti keelde jms. Vastu saadeti Läti TA teadlaste töid, ilukirjanduse tõlkeid läti keelde.

1977. aastal sai alguse Läti, Eesti ja Leedu TA raamatukogudes välisperiodika koordineeritud komplekteerimine ja ajutise kasutamise eesmärgil nende vahetamine. Sel viisil paranes tunduvalt teaduskirjanduse kättesaadavus.

Oluliseks raamatukogudevahelise koostöö vormiks olid ühiselt korraldatud **näitused**. 1990. aastate alguses koostati kaks mahukat näitust: 1) 1918-1940 eesti, läti, leedu keelest ilmunud kirjandustõlked ja 2) 1918-1940 ilmunud Leedu ja Eesti teaduslikud ja populaarteaduslikud ajakirjad. Näituste vastu tunti elavat huvi ja neid kajastati raadios, televisioonis ning Tallinna, Riia ja Vilniuse ajalehtedes.

Tänaasel päeval Läti Akadeemilise Raamatukogu ja Tallinna Ülikooli Akadeemilise Raamatukogu (endine Eesti TA Raamatukogu) vahel aktiivset koostööd enam ei toimu. Põhjused peituvad nii raamatukogude erinevas staatuses kui ka erinevate koostöövõimaluste avarumises globaalsel tasandil.